

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές»

Το κόμμα-εγκληματική οργάνωση και το Σύνταγμα.

Η περίπτωση της Χρυσής Αυγής στην Ελλάδα.

Κορκοβήλου Μαίρυλιν

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2014

University of the Peloponnese

Faculty of Social and Political Relations

Department of Political Studies and International Relations

Master Program in

«International Relations and Politics»

**The political party-criminal organization and the
Constitution. The case of the Golden Dawn in Greece.**

Korkovilou Marylin

Corinth, September 2014

Το κόμμα-εγκληματική οργάνωση και το Σύνταγμα.

Η περίπτωση της Χρυσής Αυγής στην Ελλάδα.

Σημαντικοί όροι: Χρυσή Αυγή, Σύνταγμα, Οργανωμένο Έγκλημα, Ακροδεξιά

Περίληψη

Την τρέχουσα περίοδο έχει εμφανιστεί στην χώρα μας ένα σύγχρονο πολιτικό φαινόμενο, το οποίο είναι η περίπτωση του κόμματος του «Λαϊκού Συνδέσμου Χρυσή Αυγή». Η άνοδος της Χρυσής Αυγής μετά από την είσοδο της στην Βουλή των Ελλήνων το 2012 και η δράση την οποία ανέπτυξε επέφεραν σημαντικά προβλήματα και άλλαξαν δραματικά το πολιτικό παρασκήνιο. Έτσι, το ακροδεξιό αυτό κόμμα αποτελεί πηγή πολλών συζητήσεων και ερευνών για τον εγχώριο αλλά και διεθνή νομικό κόσμο. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια νομική προσέγγιση της δράσης της Χρυσής Αυγής κυρίως από την πλευρά του Συνταγματικού Δικαίου. Θα αναφερθούμε στην πρόβλεψη του Συντάγματος μας σχετικά με την περίπτωση κομμάτων με εξτρεμιστική δράση όπως το εν λόγω κόμμα. Έπειτα, θα συνεχίσουμε την νομική ανάλυση σκιαγραφώντας την ποινική διάσταση των πράξεων των μελών του εν λόγω κόμματος. Σκοπός λοιπόν της εργασίας είναι η επισκόπηση της συνταγματικής και ποινικής πλευράς της Χρυσής Αυγής και η εύρεση τρόπων αντιμετώπισης της δημιουργηθείσας χαοτικής κατάστασης. Μέσω της ιστορικής αναδρομής σε αντίστοιχα πολιτικά δρώμενα της Ελλάδας και μέσω της συγκρίσεως με δυο χώρες του εξωτερικού θα εντοπίσουμε εάν και που «πάσχει» το εγχώριο Σύνταγμα και ως προς το ποινικό σκέλος θα ερευνήσουμε το εάν η Χρυσή Αυγή συνιστά εγκληματική οργάνωση.

The political party-criminal organization and the Constitution. The case of the Golden Dawn in Greece

Keywords: Golden Dawn, Constitution, Criminal organization, Far-right political parties

Abstract

The Popular Association-Golden Dawn is a Greek far-right political party. Usually know as “Golden Dawn” it entered the Hellenic parliament for the first time in 2012. Its rise brought several problems and changed the Greek political scene radically. It became the main subject of conversations and surveys for the legal world. This paper analyses the action of Golden Dawn based on the rules of the Greek Constitutional law. Therefore, we will continue our analysis with a brief reference of the criminal side of Golden Dawns’ actions. The aim of this paper is to illustrate mostly the constitutional as well as the criminal aspect of Golden Dawn. We will also suggest some ways to confront the chaotic situation the Golden Dawn created. Through a historic research in the Greek modern history we will discover if Greece has ever faced a similar problem before and by comparing our Constitution with the rules of two others countries we will find out whether our Constitution is efficient or not. From the criminal law side, we will examine if the Golden Dawn can be considered as a criminal organization.

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Εισαγωγή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η άνοδος της Χρυσής Αυγής

1.1 Εισαγωγή	8
1.2 Λόγοι ανόδου της Χρυσής Αυγής	9
1.3 Ανακεφαλαίωση	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Χρυσή Αυγή και Σύνταγμα

2.1 Εισαγωγή	15
2.2 Ιστορική Αναδρομή	16
2.3 Συνταγματική Πρόβλεψη	20
2.4 Σύγκριση με άλλες χώρες	33
2.4.1 Η περίπτωση της Γερμανίας	34
2.4.2 Η περίπτωση της Τουρκίας	36
2.4.3 Η πτυχή της ΕΣΔΑ	37
2.5 Ανακεφαλαίωση	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ποινική διάσταση της Χρυσής Αυγής

3.1 Εισαγωγή	40
3.2 Είναι η Χρυσή Αυγή εγκληματική οργάνωση;	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα 44

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 49

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Σ = Σύνταγμα

παρ. = παράγραφος

αρ = Άρθρο

Ν = Νόμος

Α.Ν = Αναγκαστικός Νόμος

Π.Δ = Προεδρικό Διάταγμα

Π.Κ = Ποινικός Κώδικας

ΚΚΕ = Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίπτωση ενός κόμματος που φέρεται ως εγκληματική οργάνωση συνιστά μια νομικώς ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα εργασία. Εμπλέκει τη μελέτη δυο τομέων του δικαίου, του συνταγματικού και του ποινικού. Η μελέτη του Συντάγματος, είναι μια επιστήμη κανονιστική, με την έννοια ότι αντικείμενο της είναι η θέσπιση κανόνων που διαμορφώνουν τους δημοκρατικούς θεσμούς βάσει των οποίων δρουν οι φορείς άσκησης της κρατικής εξουσίας. Απώτερος στόχος τους είναι η ολοκλήρωση της δημοκρατίας, με την ταυτόχρονη ένδειξη σεβασμού και προστασίας στα κεκτημένα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα. Το Σύνταγμα λοιπόν είναι αρωγός μας στην προσπάθεια να εξιχνιάσουμε τη φύση και το μέλλον ενός κόμματος που στόχο έχει την βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος.

Η δυσπόστατη φύση της Χρυσής Αυγής ως πολιτικό κόμμα και σίγουρα παρακρατική οργάνωση που δρα στη χώρα μας είναι το νέο πολιτικό στοιχείο στη σύγχρονη κοινοβουλευτική πρακτική. Το ζήτημα που πραγματεύεται η παρούσα διπλωματική εργασία είναι η ανάλυση ενός κόμματος-εγκληματικής οργάνωσης υπό το πρίσμα της ελληνικής συνταγματικής πραγματικότητας και ειδικότερα πραγματοποιείται έρευνα πεδίου για την περίπτωση της Χρυσής Αυγής. Η επιλογή του θέματος, οφείλεται κατά κύριο λόγο στο μεγάλο ενδιαφέρον που προκαλεί η συνταγματική διάσταση του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Δεδομένου ότι έχει αποκαλυφθεί ο νεοναζιστικός χαρακτήρας της οργάνωσης, ειδικά μετά από τις ανεκδιήγητες εγκληματικές πράξεις τις οποίες τέλεσαν κάποια από τα μέλη της, το ενδιαφέρον του πολιτικού κόσμου έχει στραφεί στη δυνατότητα απαγόρευσης της. Για την απάντηση σε αυτό το ερώτημα πρώτο λόγο έχει η διερεύνηση των επιταγών του Συντάγματος. Παράλληλα, η παράταξη της Χρυσής Αυγής αποτελεί το πεδίο έρευνας της παρούσης λόγω της επικαιρότητας της στην ελληνική πραγματικότητα. Η βιβλιογραφία για το συγκεκριμένο ζήτημα, είναι ιδιαίτερα περιορισμένη. Η ενημέρωση παρέχεται σχεδόν αποκλειστικά από πηγές του διαδικτύου που φιλοξενούν διάφορα άρθρα. Με τα δεδομένα αυτά ελπίδα είναι η παρούσα μελέτη να αποτελέσει πηγή γνώσης και σημείο αναφοράς για μεταγενέστερες εργασίες στο χώρο του συνταγματικού δικαίου και των πολιτικών επιστημών. Το θέμα της

δικαστικής αντιμετώπισης της Χρυσής Αυγής είναι από τα βασικά ζητήματα που απασχολούν την πολιτική σκηνή του τόπου καθώς επίσης τα εθνικά και διεθνή μέσα μαζικής ενημέρωσης. Στη διεξαγωγή της έρευνας αυτής, η αναζήτηση της άποψης των ελλήνων συνταγματολόγων είναι η πρώτη ενέργεια που πραγματοποιείται.

Σκοπός λοιπόν της εργασίας είναι να πραγματοποιήσει μια συνταγματική ανάλυση της λειτουργίας του κόμματος της Χρυσής Αυγής, παρουσιάζοντας τη συνταγματική πρόβλεψη για την ίδρυση και την οργάνωση των κομμάτων στην Ελλάδα και επιχειρώντας να απαντήσει στο εάν τελικά είναι επιτρεπτή η απαγόρευση της Χρυσής Αυγής. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού αναλύονται σε βάθος άρθρα του Συντάγματος που αφορούν τα πολιτικά κόμματα και κυρίως το άρθρο 29 του ελληνικού συντάγματος στο οποίο βρίσκουμε την απάντηση στο καίριο ζήτημα. Για την κατανόηση των ενδεχομένων ελλείψεων στη συνταγματική ρύθμιση, πραγματοποιούμε μια απαραίτητη αναζήτηση στην ελληνική ιστορία και εντοπίζουμε το πότε έχει συμβεί αντίστοιχη περίπτωση διάλυσης πολιτικού κόμματος. Η εκπόνηση της εργασίας επιτεύχθηκε με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής επισκόπησης στη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου. Για τη συγγραφή της εργασίας και την εύρεση στοιχείων και πληροφοριών χρησιμοποιήθηκε ελληνική και ξένη βιβλιογραφία καθώς και πηγές δευτερογενούς περιεχομένου. Η εργασία είναι χωρισμένη σε τέσσερα κεφάλαια, στα οποία σκιαγραφείται το εγχώριο νομικό πλαίσιο της δράσης των μελών της Χρυσής Αυγής.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για τις αιτίες που οδήγησαν στην εκρηκτική άνοδο της Χρυσής Αυγής τα τελευταία έτη. Η αρχική αυτή ενότητα είναι απαραίτητο μέρος της παρούσης δεδομένου ότι παρουσιάζει μια κατατοπιστική εικόνα για τις πρακτικές δράσεις της Χρυσής Αυγής, η οποία μας προϊδεάζει για το μέγεθος του κινδύνου που απειλεί τη δημοκρατία μας. Οι αιτίες ανάδυσης και επιτυχίας της Χρυσής Αυγής συνδέονται ποικιλοτρόπως με την ελληνική πραγματικότητα και μας δίνουν την αίσθηση ότι η ανοδική πορεία του Λαϊκού Συνδέσμου Χρυσή Αυγή είναι απλά ένα φυσικό επακόλουθο των συνθηκών που επικρατούν στη χώρα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται η ρύθμιση του Συντάγματος σχετικά με τα πολιτικά κόμματα. Ορίζεται ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να λειτουργούν και ποιος ακριβώς είναι ο σκοπός που πρέπει να υπηρετούν. Γίνεται εκτενής ανάλυση στη βασική

ρύθμιση του Συντάγματος για τα πολιτικά κόμματα (άρθρο 29 Σ.) και διερευνάται η ύπαρξη οποιουδήποτε συνταγματικού ερείσματος για την στήριξη μιας ενδεχόμενης απαγόρευσης κόμματος από την ελληνική έννομη τάξη. Όλης αυτής της συνταγματικής θεώρησης προηγείται μια ιστορική αναδρομή, χρήσιμη για την κατανόηση της σημερινής δομής του συντάγματος. Η πράξη έχει αποδείξει ότι το παρελθόν κάθε τόπου είναι παράδειγμα προς μίμηση ή αποφυγή για τους επόμενους φορείς άσκησης εξουσίας και για αυτό η γνώση της ιστορίας είναι απαραίτητο εφόδιο. Στη συνέχεια, εκτός από την διεξοδική ανάλυση των ρυθμίσεων του συντάγματος, διενεργούμε μια συγκριτική μελέτη ανάμεσα στο σύνταγμα της χώρας με το γερμανικό και το τουρκικό συνταγματικό πλαίσιο ως προς το κεντρικό ζήτημα της εργασίας μας.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στην ποινική προέκταση της Χρυσής Αυγής. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρούμε να εντοπίσουμε εάν το κόμμα της Χρυσής Αυγής αποτελεί τελικά εγκληματική οργάνωση που εμπίπτει στις διατάξεις του ποινικού μας δικαίου. Παράλληλα, η εργασία πραγματεύεται την αναζήτηση άλλων νομικών διεξόδων για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, παραθέτουμε τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την διεξαγωγή της έρευνας και προτείνουμε επιπλέον δραστικούς τρόπους για να εξαλειφθεί οριστικά η Χρυσή Αυγή και κάθε συναφές φαινόμενο. Κύρια συμπερασματική παρατήρηση είναι ότι για την αντιμετώπιση του νεοναζιστικού κόμματος και την αίσθηση ανασφάλειας που επικρατεί στην Ελλάδα μετά την εμφάνιση του ως άνω κόμματος, είναι επιτακτική η συμμετοχή ολόκληρης της κοινωνίας. Είναι αναγκαία η δημιουργία και εφαρμογή μιας νέας κοινωνικής πολιτικής εξορθολογισμού και προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η εμφάνιση ακροδεξιών παρατάξεων σαφώς και δεν είναι μονάχα ελληνικό χαρακτηριστικό. Η εξτρεμιστική δεξιά έχει μια έντονη παρουσία σε ολόκληρη την Ευρώπη και είναι πολύ δημοφιλής. Στη χώρα μας έχουν παρουσιαστεί κατά καιρούς διάφορα ακροδεξιά πολιτικά μορφώματα. Όταν όμως ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια παράταξη που πιθανολογείται ότι αποτελεί μια εγκληματική οργάνωση, όπως συμβαίνει στην υπόθεση εργασίας μας με την Χρυσή Αυγή, είναι αδιαμφισβήτητη η απειλή τόσο για τον ελληνικό λαό όσο και για την ίδια την δημοκρατία μας. Είναι επιτακτική λοιπόν η ανάγκη να ανατρέξουμε στο Σύνταγμα της χώρας μας και μέσω των προβλέψεων του να αναζητήσουμε τον καλύτερο τρόπο για την προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων μας. Όσον αφορά στην παράταξη της Χρυσής Αυγής οφείλουμε αρχικά να ερευνήσουμε λεπτομερώς τις αιτίες της ξαφνικής (;) ανόδου της και τον λόγο για τον οποίο βρίσκει ένθερμους υποστηρικτές ακόμα και σήμερα.

1.2 ΛΟΓΟΙ ΑΝΟΔΟΥ ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ

Η ναζιστική για πολλούς παράταξη με αρχηγό τον Νίκο Μιχαλολιάκο ιδρύθηκε την δεκαετία του 1980 ως κίνηση και μέσα από μια σταδιακή εξελικτική πορεία οργανώθηκε ως κόμμα και εισήλθε στις εκλογές του 2012 στην Βουλή¹. Παρότι υπήρχε στο πολιτικό σκηνικό της χώρας μαζί με άλλες μικρές ακροδεξιές παρατάξεις, ήδη λίγα χρόνια μετά την μεταπολίτευση, παρατηρούμε ότι η άνοδος της σημειώθηκε μετά το 2007 με αποκορύφωμα την είσοδό της στο Ελληνικό Κοινοβούλιο. Στις ευρωεκλογές του Μαΐου 2014, η Χρυσή Αυγή εξέλεξε τρία μέλη της να την εκπροσωπήσουν στην Ευρωβουλή. Αντιλαμβανόμαστε ότι η ανοδική της πορεία είναι καλπάζουσα. Μέχρι τότε αποτελούσε έναν περιθωριακό πολιτικό σχηματισμό χωρίς καμία επιρροή στους εκλογείς. Μιλάμε λοιπόν για μια οργάνωση νεοναζιστικού χαρακτήρα, δομημένη με στρατιωτική ιεραρχία που απώτερο σκοπό έχει την κατάλυση του κοινοβουλευτικού μας πολιτεύματος, σκοπό τον οποίο επιχειρεί να πραγματοποιήσει μέσω της συστηματικής χρήσης βίας². Τις πρακτικές αυτές δεν μπορούμε παρά να τις καταδικάζουμε και οφείλουμε συνολικά ως κοινωνία να αναζητήσουμε τρόπους διαχείρισης και εξαφάνισης αυτής της παρακρατικής οργάνωσης και κάθε συναφούς σχηματισμού.

Τα αίτια ενίσχυσης της Χρυσής Αυγής ανάγονται σε μια γενικότερη παράλυση του ελληνικού κράτους σε πολλούς τομείς³. Η ανοδική πορεία του Λαϊκού Συνδέσμου Χρυσή Αυγή βρήκε γόνιμο έδαφος στην Ελλάδα της έξαρσης της οικονομικής κρίσης και των μεγάλων μεταναστευτικών ζητημάτων. Την περίοδο αυτή ένα μικρό ποσοστό του ελληνικού λαού απογοητευμένο από το υπάρχον πολιτικό κλίμα, στράφηκε σε κάποια μικρότερα κόμματα που πρεσβεύουν τις αρχές της οικολογίας και της προστασίας του περιβάλλοντος. Συγχρόνως, ένα αξιοσημείωτο μερίδιο των συμπολιτών μας ασπάστηκε τις ακροδεξιές απόψεις της Χρυσής Αυγής σχετικά με το πολιτικό σύστημα και τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να διαφυλάξουμε τα συμφέροντα μας.

---

¹ Μπασκόζος Γιάννης Ν. (2012), *Δεξιοί στα Εθνικά, Αριστεροί στα Κοινωνικά*, Διαθέσιμο στη δ/ση www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=457167

² Ψαρράς Δ. (2012), *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ 56-58.

³ *Συνέντευξη με τον καθηγητή Χρυσόγονο*, Διαθέσιμο στη δ/ση www.judex.gr.

Είναι ευρεία η αντίληψη ότι η έξαρση μιας οικονομικής κρίσης είναι συχνά συνδεδεμένη με το φαινόμενο της πολιτικής διαφθοράς. Στη χώρα μας, η διαφθορά στον πολιτικό χώρο αυξήθηκε ραγδαία κατά την πάροδο των τελευταίων δεκαετιών και αποδίδεται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και την κοινή γνώμη με τον όρο «διαπλοκή» (interweaving). Με τον όρο αυτό εννοείται η καθοδήγηση για παραγωγή ενημέρωσης, πολιτικής προερχόμενη από τη σχέση κυβερνώντων με εκπροσώπους του τύπου και επιφανείς εκπροσώπους του επιχειρηματικού κόσμου. Στην Ελλάδα ουσιαστικά το πρόβλημα δεν είναι η αναποτελεσματικότητα του συστήματος αλλά η εν τέλει απουσία του συστήματος. Το κράτος είναι απόν από τα προβλήματα των ελλήνων πολιτών, χωρίς να προσφέρει τις απαραίτητες παροχές. Το πολιτικό σύστημα πλέον δεν είναι συγκροτημένο ως προς τον τρόπο λήψεως σημαντικών αποφάσεων. Πηγαίνοντας λίγα μόνο χρόνια πίσω, παρατηρούμε μια άνευ προηγουμένου έξαρση των επενδύσεων ειδικά στον κατασκευαστικό τομέα την εποχή που η χώρα μας φιλοξένησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες, καταλήγοντας το 2008 να ερχόμαστε αντιμέτωποι με την κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και τη σταδιακή χρεωκοπία επιχειρήσεων και κάποιων τραπεζών. Μέσα λοιπόν σε αυτό το πλαίσιο, όταν δηλαδή οι πολίτες της χώρας βιώνουν εντελώς ξαφνικά τις επίπονες συνέπειες μιας κρίσης που ήδη μετράει μια πενταετία ζωής, είναι πιο εύκολο να μεταπηδήσουν σε μια άλλη πολιτική παράταξη την ώρα των εκλογών. Αυτό είχε ως πρώτη συνέπεια το εκλογικό σώμα να χάσει την εμπιστοσύνη του στα μεγάλα κόμματα και να μην τα στηρίξει στην επόμενη εκλογική αναμέτρηση. Οι εκλογείς δίνουν συνήθως τη ψήφο του σε μικρής εμβέλειας πολιτικά κόμματα. Η κίνηση αυτή έχει κυρίως τιμωρητικό χαρακτήρα. Οι ψηφοφόροι με αυτόν τον τρόπο εκφράζουν την απογοήτευση και τον θυμό τους ενάντια στο υπάρχον πολιτικό σύστημα και στις αντιδημοκρατικές πρακτικές που εφαρμόζουν τα πολιτικά κόμματα. Είναι για τους πολίτες ένα μέσο εκδίκησης για την κατάσταση στην οποία έχουν οδηγηθεί αν λάβουμε ειδικά υπόψη ότι η ψήφος είναι το μοναδικό και δυνατότερο όπλο που διαθέτουν προκειμένου να ακουστεί η θέληση τους. Οι Έλληνες θεωρούν υπαίτιους για την τωρινή κατάσταση τους ιθύνοντες των μεγάλων κομμάτων και τις κατά καιρούς κυβερνήσεις και όχι αδίκως. Αναζητεί το εκλογικό σώμα τρόπους για να προστατεύσει την πατρίδα του και αποκτά μια πιο εσωστρεφή νοοτροπία και μια πιο εχθρική στάση απέναντι στον υπόλοιπο κόσμο. Αναφορικά με την επιτυχία της Χρυσής Αυγής, η αποτυχημένη αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης είναι ο

προφανής λόγος. Η οικονομική κρίση έχει αποδεκατίσει μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας και έχει προκαλέσει συστηματική παραβίαση του εγχώριου Συντάγματος. Στη συνέχεια, το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης αποτελεί τον δεύτερο λόγο ανόδου της δυναμικότητας της Χρυσής Αυγής. Η απορρύθμιση της οικονομίας σε παγκόσμιο επίπεδο οδήγησε στην καλλιέργεια κινημάτων κατά της παγκοσμιοποίησης και κατά της Ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής εκ μέρους της Χρυσής Αυγής. Τα μέλη της οργάνωσης διακηρύσσουν τις ιδέες τους στο διαδίκτυο στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα και στοχοποιούν με τις δηλώσεις τους την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Γερμανική κυβέρνηση λόγω της επιρροής που ασκεί στη χάραξη της ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής. Είναι γεγονός ότι η παγκοσμιοποίηση δεν έχει μόνο ωφέλιμες πτυχές. Η διεθνοποίηση των αγορών συνδέεται με την κινητικότητα των κεφαλαίων αλλά και με την μετανάστευση των εργαζομένων προκειμένου να βρουν καλύτερες συνθήκες επαγγελματικής απασχόλησης. Προκαλείται κατά συνέπεια οικονομική αστάθεια ειδικά σε χώρες των οποίων οι οικονομίες είναι εύθραυστες, όπως η δική μας. Συνήθως σε δυσχερέστερη θέση βρίσκεται η μεσαία οικονομικά τάξη δεδομένης της ζήτησης φτηνότερων εργατικών χεριών. Αυτές οι καταστάσεις ωθούν τους ψηφοφόρους να απομακρύνονται από τα κόμματα που παραδοσιακά υποστηρίζουν και να αναζητούν πολιτικές παρατάξεις που εναντιώνονται στη παγκοσμιοποίηση και προσφέρουν ένα ξεκάθαρο πρόγραμμα διευθέτησης του προβλήματος. Τότε δημιουργείται το κατάλληλο σκηνικό για την ανάδυση ακροδεξιών κομμάτων όπως έχει ήδη συμβεί σχεδόν σε κάποιες πολιτείες της σύγχρονης Δυτικής Ευρώπης⁴.

Όσον αφορά στην κοινωνική της πολιτική, η Χρυσή Αυγή εναντιώνεται στα μεταναστευτικά κύματα που έχουν εισέλθει στη χώρα, τα θεωρεί απόρροια της παγκοσμιοποίησης και ρίζα πολιτιστικής αλλοτρίωσης της χώρας μας κρούοντας συνάμα το κουδούνι απώλειας της πολιτισμικής μας ταυτότητας. Το μεταναστευτικό είναι ένα από τα μεγαλύτερα κεφάλαια του πολιτικού προγράμματος του ως άνω κόμματος. Η εντυπωσιακή αύξηση του μεταναστευτικού ρεύματος στη χώρα μας, εδώ και δύο δεκαετίες έχει φέρει το ζήτημα στο επίκεντρο. Τα μέλη του κόμματος

---

⁴ Duane Swank and Hans-Georg Betz, (2003) *Globalization, the welfare state and right-wing populism in Western Europe Socio-Economic preview*, p 215-245. Διαθέσιμο στη δ/ση pratiqsciencessociales.net/exposes/S8.%20Globalization%20Welfare%20state%20and%20right-wing%20populism%20in%20Western%20Europe.pdf

έσπευσαν να καρπωθούν την πενία και τη δυστυχία του λαού προκειμένου να προωθήσουν μεθοδικά τις εξτρεμιστικές ιδέες τους. Επιθυμώντας να μετατοπίσουν την κοινή γνώμη απέναντι στους μετανάστες εξαπολύουν επιθέσεις κατά αυτών σπέρνοντας ρατσιστικές και ξενοφοβικές ιδέες. Εμφανίστηκαν ως εθνοσωτήρες με στόχο να διορθώσουν όλα τα προβλήματα της Ελληνικής κοινωνίας. Είναι ξεκάθαρη η εξτρεμιστική ιδεολογία της οργάνωσης καθώς είναι διάχυτη σε όλες τις δηλώσεις της.

Οι εξελίξεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια του εθνικισμού, την εξάπλωση του ως ιδεολογία και συνακόλουθα την διάδοση της ξενοφοβίας και την παντελή έλλειψη πολιτικής κοινωνικής ενσωμάτωσης για τους μετανάστες. Εν τω μεταξύ οι Έλληνες έχουν ήδη βιώσει την υιοθέτηση δύο μνημονιακών πολιτικών, διαδοχικές περικοπές μισθών και συντάξεων και την έξαρση της ανεργίας σε τραγικά υψηλά επίπεδα. Οι συνθήκες αυτές έδωσαν στη Χρυσή Αυγή την ευκαιρία να εκδηλώσει τη δράση της όπως συμβαίνει συνήθως σε κάθε περίπτωση δημιουργίας ενός ανατρεπτικού κοινωνικού κινήματος. Η εκδήλωσή του είναι σαφώς πιο εφικτή όταν επικρατεί ένα κλίμα αναταραχής στη χώρα και κατά αυτόν τον τρόπο εξαπλώνεται με ιδιαίτερα μεγάλη ταχύτητα. Ειδικά για την Χρυσή Αυγή, η άνοδος της με αποκορύφωμα την είσοδο της στη Βουλή των Ελλήνων επήλθε σε μια εποχή όπου η κρίση την οποία βιώνει η χώρα μας είναι πολύπλευρη. Δεν πάσχει μόνο το πολιτικό σύστημα και ο οικονομικός τομέας. Η κρίση είναι βαθύτερη. Έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια κρίση αξιών, μια κρίση της δημοκρατίας. Ο κόσμος είναι εξοργισμένος και για αυτό το λόγο ευάλωτος στο να δεχθεί οτιδήποτε διαφορετικό του παρουσιαστεί προκειμένου να λυτρωθεί από την κατάσταση που βιώνει. Κάνει την είσοδο της η εν λόγω κομματική παράταξη στην πολιτική αρένα ως ένα δυναμικό κίνημα, με άρτια οργάνωση και στοχοπροσήλωση στην επίλυση του Ελληνικού αδιεξόδου την κατάλληλη χρονική περίοδο.

Με επίμονες προσπάθειες και προκλητική συμπεριφορά η ηγεσία της Χρυσής Αυγής προσπαθεί να δημιουργήσει κίνητρα στους πολίτες προκειμένου να αυξήσει τους οπαδούς της. Στην ίδια κατεύθυνση, εφαρμόζει πολιτικές λαϊκισμού διοργανώνοντας φιλανθρωπικές εκδηλώσεις. Η πρακτική αυτή είναι από τις πιο διαδεδομένες μεθόδους για την κινητοποίηση υποστηρικτών. Πιο συγκεκριμένα, με προσεκτική επιλογή ανάμεσα σε περιοχές της ελληνικής πρωτεύουσας αλλά και της επαρχίας,

διοργανώνουν φιλανθρωπικά συσσίτια στα μέρη που κατοικεί ο πιο οικονομικά αδύναμος πληθυσμός. Διανέμουν κυρίως τρόφιμα δωρεάν στους φτωχούς κατοίκους των περιοχών μη παρέχοντας όμως το ίδιο δικαίωμα στους μετανάστες. Ο αποκλεισμός των μεταναστών από την προσφερθείσα δωρεάν σίτιση σχετίζεται ασφαλώς με την εθνικιστική φύση του κόμματος. Διακηρύσσουν την υφιστάμενη αντίθεση ανάμεσα σε αυτούς και την «διεφθαρμένη» ελίτ, ανάμεσα στην προνομιούχα τάξη και στους υπόλοιπους μη προνομιούχους και απευθύνουν στο κοινό ένα κάλεσμα πολιτικής αλλαγής. Με αυτές τις επικοινωνιακές μεθόδους προσελκύει το κόμμα μελλοντικούς ψηφοφόρους και εγγράφει νέα μέλη ισχυροποιώντας την εκλογική του βάση.

Στη συνέχεια, η συμμετοχή της παράταξης του ΛΑΟΣ, ενός κόμματος που κινείται στον ευρύτερο χώρο της δεξιάς, στην κυβέρνηση Παπαδήμου δημιούργησε ένα κλίμα νομιμοποίησης για την παράταξη της Χρυσής Αυγής, που δεν υπήρχε στο παρελθόν και κατά συνέπεια δημιούργησε μια γενικότερη κρίση νομιμοποίησης του πολιτικού συστήματος⁵. Οι προκλητικές κινήσεις των μελών της παράταξης απέναντι σε μείζονα ζητήματα όπως το μεταναστευτικό δημιούργησαν σάλο και ξεσήκωσαν την κοινή γνώμη και τα υπόλοιπα μέλη του κοινοβουλίου. Σε περιόδους κρίσης, όπως αυτή που διανύουμε οι θεσμοί και συνταγματικοί κανόνες δεν ενδείκνυται για την επίλυση των προβλημάτων λόγω της καθυστέρησης που παρουσιάζουν στο να ανανεώνονται και να προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες. Η συνταγματική αναθεώρηση είναι μια χρονοβόρα διαδικασία και αρκετά είναι τα ζητήματα που χρειάζεται να διευθετηθούν στην επόμενη αναθεωρητική Βουλή. Για το λόγο αυτό το έθνος μένει αβοήθητο και οδηγείται σε μια κρίση ταυτότητας, μη μπορώντας να εντοπίσει τους μηχανισμούς καταλληλότητας ώστε να επαναπροσδιοριστεί⁶. Την έλλειψη αυτή έσπευσαν να εκμεταλλευτούν τα μέλη της Χρυσής Αυγής φέρνοντας στην επιφάνεια ένα πρόγραμμα ενάντια στους μετανάστες και τον ξένο πληθυσμό γενικότερα και κατά τη λαίλαπα της παγκοσμιοποίησης θεωρώντας την υπεύθυνη για την κατάντια της Ελληνικής πραγματικότητας. Επιθυμούν να αποκαταστήσουν το ελληνικό κράτος που βιώνει μια περίοδο απίστευτης παρακμής.

---

⁵ Φραγκιουδάκη Α. (2013), *Ο Εθνικισμός και η Άνοδος της Ακροδεξιάς*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1^ο μέρος.

⁶ James G. March, Johan P. Olsen. (2009), *The logic of appropriateness*, Stanford University Arena-Centre for European Studies, University Of Oslo Διαθέσιμο στη δ/ση dingo.sbs.arizona.edu/~ggoertz/pol595e/March_Olsen2006.pdf.

1.3 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Αναζητώντας τους λόγους της ραγδαίας εξέλιξης της Χρυσής Αυγής εντοπίσαμε την τάση του εκλογικού σώματος να μετακινείται προς ακροδεξιές πολιτικές παρατάξεις και γενικότερα περιθωριακά κόμματα, σε περιόδους οικονομικής κρίσης και γενικότερων αναταραχών. Η είσοδος της Χρυσής Αυγής στην ελληνική Βουλή είναι συνέπεια της βαθιάς κρίσης που ταλανίζει τη χώρα μας τα τελευταία πέντε έτη. Συγχρόνως, έγινε κατανοητό ότι το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης πέρα από τις πολλές θετικές συνέπειες, έχει και αρνητικές επιπτώσεις όπως είναι η έξαρση εθνικιστικών κινημάτων. Αναμφίβολα και στη χώρα μας, η παγκοσμιοποίηση έστρεψε το ενδιαφέρον του πληθυσμού σε μικρότερα κόμματα συμπεριλαμβανομένης της αναλύμενης πολιτικής οργάνωσης. Η άρνηση αποδοχής των μεταναστών και η αύξηση της ξеноφοβίας αποτελούν συνιστώσες του ίδιου προβλήματος. Η αρνητική αυτή όψη της παγκοσμιοποίησης είναι ορατή και σε άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού χώρου και εξαπλώνεται βαθμιαία. Η εμφάνιση μορφωμάτων άκρας δεξιάς ασφαλώς και δεν είναι μονάχα ένα ελληνικό φαινόμενο.

Η Χρυσή Αυγή είναι μια απόλυτα αντικοινωνική παράταξη που στοχεύει στην εξαφάνιση του κράτους δικαίου. Ήδη συνιστά ένα νέο στοιχείο πολιτικής ανάλυσης για την πολιτική επιστήμη. Είναι πολύ πιθανόν να λάβει μόνιμο χαρακτήρα και να καταφέρει να αποτελέσει νοοτροπία για ένα μέρος του ελληνικού πληθυσμού, που έχει αρχίσει να έρχεται αντιμέτωπο με προβλήματα εθνικής ταυτότητας. Στόχος της να αντικαταστήσει το ελληνικό κράτος που δηλώνει ανύπαρκτο σε πολλούς νευραλγικούς τομείς του τόπου. Είναι δεδομένο ότι συνδέεται άρρηκτα με την οικονομική κρίση για αυτό και είναι ορθή η άποψη πως αν δεν ξεπεραστεί η κρίση αυτή, δύσκολα θα καταπολεμήσουμε το φαινόμενο Χρυσή Αυγή. Είναι με άλλα λόγια μια ανοιχτή πληγή για την ελληνική πολιτική σκηνή και κοινωνία με καταστροφικές συνέπειες και αντίκτυπα σε πολλά επίπεδα. Το θεωρητικό οπλοστάσιο μας παρέχει τα απαραίτητα ερμηνευτικά εργαλεία ώστε να μπορέσουμε να πραγματοποιήσουμε μια νομικοπολιτική ανάλυση σε προχωρημένο επίπεδο. Το ερώτημα ωστόσο που θα μας απασχολήσει μετέπειτα είναι εάν είμαστε σε θέση ως Έλληνες πολίτες να αντιμετωπίσουμε το φαινόμενο Χρυσή Αυγή, και αν ναι με ποιο τρόπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ύπαρξη ενός κόμματος-εγκληματικής οργάνωσης έχει ξεσηκώσει πέρα από θύελλα αντιδράσεων και ένα σύνολο συνταγματικών επιχειρημάτων και συζητήσεων για τον τρόπο αντιμετώπισης και την πορεία του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Αφετηρία λοιπόν για την νομική προσέγγιση του ζητήματος είναι το Σύνταγμα. Η αναζήτηση λύσεων μέσω του κειμένου του Συντάγματος είναι ευνόητη καθώς αυτό αποτελεί τον θεμελιώδη και πρωταρχικό κανόνα του κράτους, ρυθμίζοντας τα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά μας δικαιώματα. Η ενασχόληση με τους κανόνες του Συνταγματικού Δικαίου είναι από τις γοητευτικότερες εργασίες για κάθε νομικό. Βασικό ερώτημα που απασχολεί τους Συνταγματολόγους είναι η διερεύνηση της δυνατότητας απαγόρευσης ενός πολιτικού κόμματος ως αντισυνταγματικού. Συναφή συνταγματικά θέματα είναι το μέλλει γενέσθαι της βουλευτικής ιδιότητας των συλληφθέντων βουλευτών-μελών της Χρυσής Αυγής και η πορεία των εργασιών της Βουλής μετά από τις συλλήψεις αυτές. Θα αναφερθούμε λοιπόν στην πρόβλεψη του Συντάγματος για το εάν μπορεί να τεθεί εκτός νόμου οποιοδήποτε πολιτικό κόμμα που χρησιμοποιεί συστηματικά τη βία και δη η Χρυσή Αυγή και συγκεκριμένα θα αναλύσουμε το άρθρο 29 του Συντάγματος. Η προσέγγιση του κομματικού φαινομένου είναι αποτελεσματική μόνο υπό το φως της ιστορικής διαδρομής και εξέλιξης των συνταγματικών κανόνων⁷.

---

⁷ Παπαχρήστου Ν. (2001), *Τα συνταγματικά εγχειρήματα της δικτατορίας και το συντακτικό έργο της μεταπολίτευσης*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ανατρέχοντας στην ιστορία της Ελλάδας, εντοπίζουμε δυο χαρακτηριστικές περιπτώσεις απαγόρευσης πολιτικού κόμματος. Για πρώτη φορά το 1929 επί κυβερνήσεως Βενιζέλου θεσπίστηκε ο νόμος 4229/1929 «περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών» γνωστός και ως «ιδιώνυμο» ο οποίος έθεσε εκτός νόμου το ΚΚΕ. Στόχος του ήταν η δίωξη των κομμουνιστών μέσω της ποινικοποίησης της συμμετοχής σε συνδικαλιστικές κινητοποιήσεις. Στην συνέχεια, κατά την περίοδο του εμφυλίου πολέμου και συγκεκριμένα προς το τέλος του επήλθε η πλήρης απαγόρευση της λειτουργίας του κομμουνιστικού κόμματος. Η δεκαετία του 1940 ήταν η σκοτεινότερη στη ιστορία της χώρας μετά την ανεξαρτητοποίηση της. Μέχρι το καλοκαίρι του 1944 η Ελλάδα έζησε τη φρίκη της τριπλής κατοχής, των Ιταλών, των Γερμανών και των Βουλγάρων. Μετά το τέλος της κατοχής ακολούθησε μια χρονική περίοδος έντονων ανακατατάξεων που είχε ως αποκορύφωμα το ξέσπασμα του εμφυλίου. Μετά την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας το 1945, οι αριστεροί αναγκάστηκαν να πάρουν τα βουνά για να αποφύγουν τις συλλήψεις και να προστατευθούν από τις ένοπλες ομάδες που τους καταδίωκαν. Μέσα σε ένα έντονο κλίμα πολιτικών προβλημάτων, αναταραχών και γενικότερης πολιτικής αστάθειας στις εκλογές του 1946 επικράτησε το Λαϊκό Κόμμα με ηγέτη τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη. Η πολιτική της κυβέρνησης Τσαλδάρη προσανατολίστηκε κυρίως στην ικανοποίηση εδαφικών απαιτήσεων ενώ αντίθετα ελάχιστη σημασία δόθηκε για την γεφύρωση των εσωτερικών διενέξεων μεταξύ αριστεράς και δεξιάς. Το ΚΚΕ εκείνη τη χρονική στιγμή είχε ξεκαθαρίσει την πρόθεση του να καταλάβει την εξουσία ακόμα και με τη χρήση ένοπλης βίας⁸. Τον χειμώνα του 1946-1947 η χώρα μας έζησε ολοκληρωτικά τη δίνη του εμφυλίου πολέμου. Η πολιτική που εφήρμοζε το κομμουνιστικό κόμμα έπασχε σε πολλά σημεία και είχε γίνει ορατή η προτεραιότητά τους να καταλάβουν τα ηνία της ηγεσίας της χώρας με ένοπλο αγώνα. Πρέσβευαν ότι ο πόλεμος ήταν η μοναδική επιβεβλημένη λύση. Από ανύπαρκτο κόμμα το 1941, μέσα σε διάστημα δύο ετών παρουσίασε μια ραγδαία μαζικοποίηση, εντάσσοντας στο δυναμικό του εκατοντάδες χιλιάδες μέλη. Συνέπεια της αλλαγής αυτής ήταν η άμεση διεύρυνση της βάσεως του και η χάραξη μιας νέας οργανωτικής πολιτικής που όμως στηρίχθηκε σε

---

⁸ Clogg R. (2012), *Σύντομη Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα, σελ 234.

λάθος επιλογές που οδήγησαν αργότερα στην απομόνωση και στη θέση εκτός νόμου. Η ανατρεπτικότητα ήταν έκδηλη σε κάθε ενέργεια της παράταξης. Ενδεικτικά, σύμφωνα με ανακοίνωση της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος το 1945 δήλωναν ότι «Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που, ενώ βρίσκεται στο στρατόπεδο των νικητών, οι φασίστες συνεργάτες του κατακτητή, οι δωσίλογοι και οι προδότες για μια ακόμα φορά στραγγαλίζουν τη δημοκρατία. Το αντιστασιακό κίνημα βρίσκεται υπό το κράτος γενικής τρομοκρατικής δίωξης. Εκατοντάδες δολοφονήθηκαν και δολοφονούνται. Δεκάδες χιλιάδες βρίσκονται στις φυλακές. Εκατοντάδες χιλιάδες διώκονται.⁹». Τακτική των μελών του κομμουνιστικού κόμματος ήταν η προπαγάνδα και η ιδεολογική επιρροή για την επικείμενη απελευθέρωση της ελληνικής Μακεδονίας και την ένταξη της σε ένα ενιαίο ελληνικό κράτος¹⁰. Τα ελληνο-γιουγκοσλαβικά σύνορα, ήταν ο ζωτικός άξονας των πολεμικών επιδιώξεων του ΚΚΕ. Η ίδια μέθοδος παρατηρούμε ότι χρησιμοποιείται σήμερα από τη Χρυσή Αυγή. Το κομμουνιστικό κόμμα ασκούσε προπαγάνδα κυρίως στον αγροτικό πληθυσμό ενώ σήμερα η Χρυσή Αυγή απευθύνεται σε κατοίκους των πιο φτωχών περιοχών και κοινωνικά πιο υποβαθμισμένα άτομα. Θεωρούνταν από τα μέλη της τότε κυβέρνησης ότι η δημοκρατία έπρεπε να βρει μηχανισμούς άμυνας απέναντι στην εξάπλωση του κινδύνου του κομμουνισμού.

Ήταν εμφανής μια αυταρχική αντίληψη που επικρατούσε σχετικά με την δημοκρατία η οποία απειλούνταν από τον κίνδυνο των κομμουνιστών, αντίληψη η οποία εδραιώθηκε στην μεταπολεμική Ελλάδα και έθεσε τα θεμέλια ενός είδους αστυνομικού ελέγχου των πράξεων των Ελλήνων πολιτών και κατάπνιξης κάθε αριστερής πολιτικής δράσης. Ο αυταρχισμός είχε και τη θετική στήριξη της συνταγματικής θεωρίας, η οποία επέτρεπε την στέρηση από την απόλαυση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των προσώπων και δη των κομμάτων που στην πραγματικότητα επιβουλεύονταν την δημοκρατία και δρούσαν με στόχο την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος¹¹. Προτού φτάσουμε στην απαγόρευση δια νόμου του ΚΚΕ εφαρμόστηκαν ηπιότερα μέτρα κατευνασμού της δράσεως του αριστερού κινήματος. Με διαδοχικές νομοθετικές πράξεις και διοικητικά μέτρα απαγορεύτηκε η κυκλοφορία εντύπων του κομμουνιστικού κόμματος και των

⁹ Clogg R. (2003), *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδος 1770-2000*, Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα, σελ. 165.

¹⁰ Βερεμής Θ. – Κολιόπουλος Γ. (2006), *Ελλάς η σύγχρονη συνέχεια από το 1821 μέχρι σήμερα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σελ. 400-406.

¹¹ Κασιμάτης – Μαυριάς. (2003), *Ερμηνεία του Συντάγματος I*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 169.

υπολοίπων αριστερών οργανώσεων. Πιο συγκεκριμένα, στις 18 Οκτωβρίου του 1947 τέθηκε εκτός κυκλοφορίας η εφημερίδα του Ριζοσπάστη και της Ελεύθερης Ελλάδας¹². Η ρύθμιση αυτή προσομοιάζει στο περιοριστικό μέτρο του άρθρου 14 παρ. 3 του ισχύοντος Συντάγματος όπως θα αναλυθεί στην επόμενη ενότητα. Στη συνέχεια, περίπου στα μέσα Σεπτεμβρίου του 1947, στην Τρίτη ολομέλεια της κεντρικής επιτροπής του κομμουνιστικού κόμματος, αποφασίστηκε η αλλαγή του ΚΚΕ από Δημοκρατικό Στρατό σε «δύναμη η οποία θα εξασφάλιζε τη δημιουργία ελεύθερης Ελλάδας το γρηγορότερο δυνατό, αρχίζοντας από όλες τις βόρειες περιοχές¹³». Αυτή η απόφαση μετασχηματισμού του ΚΚΕ και ανακήρυξης κυβερνητικού σχήματος έδωσε την βεβαιότητα στην κυβέρνηση περί πρόθεσης του βίαιης ανατροπής του καθεστώτος και αυτό ήταν αρκετό για να τεθεί το κόμμα εκτός νόμου. Με τον α.ν 509/1947 απαγορεύτηκε αμέσως η λειτουργία του ΚΚΕ, όπως ήταν αναμενόμενο και με το ίδιο νομοθέτημα παρεχόταν η εξουσιοδότηση στο Υπουργικό Συμβούλιο να λαμβάνει αποφάσεις για τη διάλυση κομμάτων, υπαρκτών ή που πρόκειται να συσταθούν και τείνουν στην ανατροπή του πολιτεύματος¹⁴. Οι ηγέτες του κόμματος κατηγορήθηκαν για εγκλήματα κατά του κράτους και ορισμένοι φυλακίστηκαν. Ο αναγκαστικός νόμος 509/1947 της κυβέρνησης Σοφούλη ακολουθεί ένα σκεπτικό που ανταποκρίνεται στα νομικά και διπλωματικά πρότυπα των χωρών του εξωτερικού. Η έκδοση του νόμου αυτού στηρίζεται στη σκέψη ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος και οι μικρότερες σε εμβέλεια αριστερές οργανώσεις Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) και η Εθνική Αλληλεγγύη λειτουργούν με απώτερο στόχο να θέσουν σε κίνδυνο την ακεραιότητα της χώρας. Τα μέσα που χρησιμοποιούν είναι βίαια και οι οργανωτικές δομές των κομμάτων στηρίζονται στην ανατροπή του πολιτεύματος και του ισχύοντος κοινωνικού συστήματος και στην απόσπαση μέρους του συνόλου της Ελληνικής Επικράτειας. Η δικαστική διάλυση του ΚΚΕ με τον προαναφερθέντα νόμο συμπλήρωσε ουσιαστικά την ιστορική διάλυση της παράταξης η οποία πλέον μένει ανύπαρκτη. Η ιστορική διάλυση του κόμματος δεν αναφέρεται σε λάθη αλλά έγκειται σε ένα «συνολικό πρόβλημα ιστορικής

---

¹² Μαργαρίτης Γ. (2005), *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949 Τόμος Ι*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα, σελ. 344.

¹³ Συλλογικό έργο. (2006), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950 Ένα έθνος σε κρίση*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 361.

¹⁴ Δρόσος Γ. (1982), *Η Νομική Θέση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-. Κομοτηνή σελ. 108.

συγχώνευσης του μαρξισμού με το εργατικό κίνημα στην Ελλάδα που θέτει όρια στη διαμόρφωση του ΚΚΕ και της ηγεσίας του.¹⁵»

Συνοψίζοντας, η πρακτική που εφαρμόστηκε την περίοδο του εμφυλίου και διατηρήθηκε μέχρι την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 με το ν.δ 59/1974 και το ισχύον τότε Σύνταγμα ήταν ιδιαίτερα σκληρή και αυταρχική και οδηγεί στη διαμόρφωση μιας εικόνας της δημοκρατίας, πολύ διαφορετικής από αυτή που γνωρίζουμε στις μέρες μας. Τότε επικρατούσε ένας σημαντικός περιορισμός στις ιδέες και τη διάδοσή τους, μια αποστέρηση ουσιωδών ελευθεριών. Το κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδος έμεινε στην παρανομία για 30 ολόκληρα χρόνια. Επανήλθε στην νομιμότητα μετά την μεταπολίτευση, το 1974. Τα προηγούμενα συντάγματα και η ελληνική νομοθεσία στο σύνολο της αντιμετώπισαν το κομματικό φαινόμενο με εχθρικότητα και σε καμία περίπτωση δεν το αναγνώριζαν άμεσα ή έμμεσα ως θεσμό.

---

¹⁵ Βερναρδάκης Χ.- Μαυρής Γ. (1991), *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα. Προϋποθέσεις μεταπολίτευσης*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα.

2.3 ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΒΛΕΨΗ

Το ισχύον σύνταγμα θεσπίστηκε την 11^η Ιουνίου 1975 και είναι προϊόν της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής όπως αυτή λειτούργησε μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας έπειτα από την κατάρρευση του εφτάχρονου δικτατορικού καθεστώτος. Στη σημερινή του εκδοχή, μετά και την συνταγματική αναθεώρηση του 2001, αποτυπώνει ακόμη τη βούληση του ελληνικού λαού για φιλελευθεροποίηση και εφαρμογή ενός πλαισίου νομιμότητας και ορθολογισμού. Ως δημιούργημα της μεταπολίτευσης, καταργεί τις παλαιότερες προβληματικές διατάξεις που ίσχυαν μέχρι και το προηγούμενο Σύνταγμα του 1952 και επιχειρεί να ευθυγραμμιστεί με τα φιλελεύθερα δημοκρατικά συντάγματα της Ευρώπης. Στόχος είναι η διασφάλιση ενός κοινωνικού κράτους και ενός κράτους δικαίου. Το κεντρικό ερώτημα έρευνας για την Χρυσή Αυγή είναι η πιθανότητα απαγόρευσής της. Κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει μόνο εφόσον το προβλέπει το Σύνταγμα μας. Η απάντηση στο εάν μπορεί ένα πολιτικό κόμμα να διαλυθεί δεν είναι καθόλου απλή. Νομικά, η λύση βρίσκεται σε μια ειδική διάταξη του Συντάγματος που κατοχυρώνει τον κομματικό πλουραλισμό, μια από τις θεμελιώδεις αρχές του πολιτεύματός μας και ενισχύει τα πολιτικά μας δικαιώματα. Το άρθρο 29 του ισχύοντος Συντάγματος μας είναι ενταγμένο στο Τρίτο μέρος του συνταγματικού μας χάρτη και συγκεκριμένα στο Α΄ Τμήμα που έχει τον τίτλο «Σύνταξη της Πολιτείας» και αποτελείται από τρεις παραγράφους. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 29 παρ.1 Συντάγματος «Έλληνες πολίτες που έχουν το εκλογικό δικαίωμα μπορούν ελεύθερα να ιδρύουν και να συμμετέχουν σε πολιτικά κόμματα, που η οργάνωση και η δράση τους οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος»¹⁶. Θεμελιώνεται η συγκρότηση και λειτουργία των κομμάτων σε επίπεδο κοινωνίας. Αντικείμενο της διάταξης είναι η ενεργός συμμετοχή του ατόμου στην πολιτική ζωή της χώρας μέσα από την ίδρυση ή συμμετοχή του σε πολιτικό κόμμα και η αποχή του κράτους από οποιαδήποτε ανάμιξη στα κομματικά ζητήματα. Από τη διάταξη βλέπουμε ότι τα κόμματα δεν είναι τίποτα άλλο παρά ενώσεις Ελλήνων πολιτών με κοινό σημείο αναφοράς έχουν την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Το άρθρο 29 Σ. καθιερώνει το ενεργητικό πολιτικό δικαίωμα του Έλληνα πολίτη να ιδρύει και να συμμετέχει σε κόμματα και κατοχυρώνει τα πολιτικά κόμματα ως κοινωνικές

---

¹⁶ Ισχύον Σύνταγμα.

ενσωματώσεις με στόχο τη συμμετοχή τους στο αντιπροσωπευτικό και νομοθετικό σώμα, στη Βουλή και την ταυτόχρονη ανάληψη της άσκησης της κυβερνητικής λειτουργίας¹⁷. Οι νέοι πολίτες που δεν έχουν αποκτήσει ακόμα δικαίωμα ψήφου μπορούν να εντάσσονται σε κομματικές νεολαίες. Διασφαλίζεται η ελευθερία όλων ανεξαιρέτως των Ελλήνων πολιτών να ιδρύουν αλλά και να συμμετέχουν σε κόμματα. Η δημοκρατία μας είναι συμμετοχική και έχει ανάγκη από τη συμβολή του πληθυσμού που να καλύπτει τη μεγαλύτερη δυνατή έκταση της κοινωνίας. Συνάγεται λοιπόν άμεσα από την γραμματική ερμηνεία του κειμένου ότι το Σύνταγμα δεν προβλέπει καμία διαδικασία δικαστικής διάλυσης υφιστάμενου πολιτικού κόμματος ή απαγόρευσης μελλοντικού, ακόμα και αν έχει αντιδημοκρατικό χαρακτήρα¹⁸. Δεν προβλέπεται στο Σύνταγμα μας και σε καμία νομοθεσία η απαγόρευση ή διάλυση ενός συγκεκριμένου κόμματος του οποίου οι στόχοι δεν συνάδουν με τον πολιτεύμα της χώρας. Καμία διαδικασία δεν υπάρχει για τη θέση εκτός νόμου οποιουδήποτε πολιτικού κόμματος εφόσον διαπιστωθεί ότι οι πρακτικές που εφαρμόζει είναι αντιδημοκρατικές. Πρόκειται δηλαδή για μια ατελή διάταξη (*lex imperfecta*) καθώς δεν προβλέπεται η δικαστική αντιμετώπιση κομμάτων που ενδέχεται να αποδειχτούν «αντιδημοκρατικά». Με βάση τον νομοθέτη το κόμμα είναι ένας θεσμός που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του δημοκρατικού ιδεώδους και κατά συνέπεια όσοι αποφασίζουν να μετάσχουν σε αυτό πρέπει να αποδέχονται τους περιορισμούς ως προς την ελευθερία δράσης και έκφρασης έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η ενότητα του κόμματος και συγχρόνως να εξυπηρετείται η δράση και ο σκοπός αυτού. Χωρίς την τήρηση αυτής της προϋπόθεσης το κόμμα δεν μπορεί να έχει καμία αξίωση σεβασμού. Καμιά κύρωση δεν επέρχεται δηλαδή με βάση το Σύνταγμα αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας μιας πολιτικής παράταξης, ακόμα και αν το κόμμα θεωρείται φορέας άσκησης οργανωμένου εγκλήματος¹⁹. Μια πρώτη σκέψη είναι το γεγονός ότι η απαγόρευση της ελευθερίας ίδρυσης και λειτουργίας πολιτικών κομμάτων έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το νόημα της δημοκρατίας που είναι η ελεύθερη διακίνηση

---

¹⁷ Σπυρόπουλος Φ. (2006), *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 56-58.

¹⁸ Στη γραμματική ερμηνεία του δικαίου ο ερμηνευτής αναζητεί το νόημα του κανόνα μέσα από το σύνολο των λέξεων και τις γλωσσικές εκφράσεις που χρησιμοποίησε ο νομοθέτης, το «γράμμα» δηλαδή του νόμου. Αναζητείται κυρίως το δυνατό νόημα της ερμηνευόμενης φράσεως με βάση τους συντακτικούς και σημασιολογικούς κανόνες της γλώσσας. Διαθέσιμο από Γεωργιάδης Α. (2002), *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 57.

¹⁹ Η μοναδική κατ' εξαίρεση περίπτωση κυρώσεων που προβλέπεται στο Σύνταγμα είναι η περίπτωση του άρθρου 14 παρ. 3 (προστατευτική του τύπου διάταξη) με την κατάσχεση εντύπων που έχουν σκοπό την βίαιη ανατροπή της δημοκρατίας και την κατασταλτική παρέμβαση της δημόσιας εξουσίας.

ιδεών και γνώσεων. Είναι ξεκάθαρη η θέληση του νομοθέτη να αποφευχθεί η οποιαδήποτε δικαστική ή νομοθετική παρέμβαση στη λειτουργία των πολιτικών κομμάτων. Με την αποκατάσταση του πολιτεύματος, επήλθε και αποκατάσταση της θέσης των πολιτικών κομμάτων, τα οποία ήταν πλήρως υποβαθμισμένα όλο τον καιρό ανυπαρξίας του ΚΚΕ. Η ρύθμιση των ενδοκομματικών ζητημάτων είναι θέμα πολιτικής φύσης και σύμφωνα με το ισχύον σύνταγμα δεν επιδέχεται δικαστικό έλεγχο. Η επιλογή αυτή του συνταγματικού νομοθέτη έγκειται στο γεγονός ότι λόγω της «εγγενούς ρευστότητας των ρητρών περί υποχρέωσης εξυπηρέτησης ή στήριξης της ελεύθερης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος, μόνο κατ' εξαίρεση τις συνόδευσε με κυρώσεις.²⁰» Το εν λόγω άρθρο διακηρύσσει ρητώς την αρχή της ίσης μεταχείρισης των κομμάτων από κράτος, το οποίο αποτελεί τον μεγαλύτερο κίνδυνο επεμβάσεως, με την απαγόρευση από τον νομοθέτη οποιασδήποτε προνομιακής ή από την άλλη πλευρά καταπιεστικής μεταχείρισης ορισμένου κόμματος. Η αρχή αυτή είναι προέκταση της αρχής της ισότητας η οποία καθιερώνεται στο άρθρο 4 του Συντάγματος²¹. Από τον συνδυασμό επίσης του άρθρου 29 παρ. 1 Σ και του άρθρου 1 που ορίζει τη μορφή του πολιτεύματος και την οργανωτική του βάση συνάγεται ότι η αρχή της ίσης μεταχείρισης των κομμάτων, με την παροχή προς αυτά ίσων ευκαιριών αποτελεί εξειδίκευση της αρχής του πολυκομματισμού²². Η συμμετοχή συνεπώς στα πολιτικά πράγματα της χώρας οφείλει να ακολουθεί τους όρους της πολιτικής ισότητας. Αντιλαμβανόμαστε βέβαια ότι δεν είναι απόλυτα εφικτή η ίση μεταχείριση σε όλα τα κόμματα ειδικά σε ζητήματα όπως είναι η οικονομική τους ενίσχυση από την πολιτεία, αλλά εξαρτάται από μεταβλητές όπως είναι η κοινοβουλευτική τους δύναμη και η ιστορική τους σημασία στην πολιτική ζωή της χώρας.

Οι λέξεις-κλειδιά της παραγράφου αυτής είναι λοιπόν οργάνωση και δράση. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν από μια πρώτη ανάγνωση, ότι το συνταγματικό πλαίσιο για τα πολιτικά κόμματα χρήζει επανερμηνείας και νομοθετικής διόρθωσης.

Επιχειρώντας να αποδομήσουμε τη συνταγματική αυτή διάταξη, θα προσπαθήσουμε να προχωρήσουμε περισσότερο τη γραμματική ερμηνεία αναλύοντας τη βούληση του νομοθέτη με γνώμονα τις σημαντικότερες λέξεις του εδαφίου. Η γραμματική

---

²⁰ Τσάτσος Δ. (1993), *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. Β', Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 82-83.

²¹ Ισχύον Σύνταγμα. Άρθρο 4 παρ. 1 «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου».

²² Γκίκας Β. (1994), *Η Συνταγματική αρχή της ισότητας ευκαιριών των πολιτικών κομμάτων στο Γερμανικό και στο Ελληνικό Δίκαιο*, Διαθέσιμο στο περ. Το Σύνταγμα, τ. 20. σελ. 69 επ.

ερμηνεία ως μια από τις πιο γνωστές και καθιερωμένες μεθόδους για την ερμηνεία του δικαίου αποδεικνύεται χρήσιμη και αποτελεσματική. Οι ουσιώδεις λέξεις του άρθρου 29 παρ. 1 Σ έχουν ως εξής:

- Οργάνωση και Δράση: Όπως έχει προλεχθεί αυτές οι δυο έννοιες συνιστούν ουσιαστικά τις λέξεις-κλειδιά της διάταξης. Ως προς το πρώτο σκέλος, η οργάνωση ενός κόμματος ως γνωστόν αφορά στις δομές, στο υπόβαθρο του κόμματος και τον τρόπο διαχείρισης και λήψης αποφάσεων. Επιλογή του συντακτικού νομοθέτη είναι ο σεβασμός στην εσωκομματική δημοκρατία των κομμάτων. Η οργάνωση οφείλει να είναι μαζική. Όλα αυτά προκύπτουν από το καταστατικό το οποίο κατατίθεται στον Άρειο Πάγο όπως θα επισημανθεί στη συνέχεια. Η δράση από την άλλη πλευρά αποτελεί το εξωτερικό γνώρισμα της φυσιογνωμίας ενός πολιτικού κόμματος. Η δράση σχετίζεται σε καθετί που κάνει ένα πολιτικό κόμμα στο πλαίσιο της κοινωνίας και στις εργασίες του στη Βουλή. Δεν νοείται να υφίσταται πολιτικό κόμμα του οποίου η λειτουργία να αποτελεί προϊόν βίας. Η δράση πρέπει να είναι προς το συμφέρον του τόπου, να εκφράζει την κοινή γνώμη και να οδηγεί στην πραγμάτωση των ιδανικών της δημοκρατίας.
- Οφείλει: Με την επιλογή του συγκεκριμένου ρήματος, ο νομοθέτης επιδιώκει να καταστήσει απόλυτα σαφή την βούληση του να εξυψώσει τη θέση των πολιτικών κομμάτων ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες και να ενισχύσει τα πολιτικά δικαιώματα του ατόμου. Λόγω της δεσμευτικότητας και απολυτότητας που συνοδεύουν το ρήμα «οφείλει» κατανοούμε την υποχρέωση των κομμάτων να τηρούν τις επιταγές του δημοκρατικού πολιτεύματος. Δεν επιτρέπεται ο σκοπός μιας πολιτικής παράταξης να αντιβαίνει στο δημοκρατικό πνεύμα. Σε περίπτωση που διαπιστώνεται κάτι τέτοιο το τμήμα του Άρειου Πάγου δεν επικυρώνει την ιδρυτική δήλωση του συνδυασμού και κατά συνέπεια ο συνδυασμός δεν μετέχει στην εκλογική διαδικασία.
- Εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος: Μετά το πιο δεσμευτικό ρήμα «οφείλει» ακολουθεί ένα πιο χαλαρής έντασης, το «εξυπηρετεί». Δηλώνεται κατά αυτόν τρόπο η ιδιότητα των πολιτικών

κομμάτων ως μέσα εκπλήρωσης της εύρυθμης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος. Τα κόμματα είναι με άλλα λόγια μια υπηρεσία της οποίας αντικείμενο είναι η ελεύθερη και ανόθευτη λειτουργία της δημοκρατίας. Δίνει κάποια περιθώρια ο νομοθέτης σε τυχόν ενέργειες που δεν θεωρούνται δημοκρατικές πάντα όμως υπό τον όρο της μη διατάραξης του απώτερου στόχου, αυτού της ελεύθερης λειτουργίας της δημοκρατίας. Αυτή είναι και η ρυθμιστική επιταγή του σκοπού ύπαρξης των κομμάτων. Είναι γεγονός πως το Σύνταγμα της Ελλάδας είναι από τα πιο ανεκτικά της Ευρωπαϊκής Ηπείρου.

Σε αντίθεση με το αναλυόμενο εδάφιο, στο επόμενο (άρθρο 29 παρ. 2 Σ) που αναφέρεται στο δικαίωμα οικονομικής ενίσχυσης των πολιτικών κομμάτων από το Κράτος αλλά και στην αντίστοιχη υποχρέωση της πολιτείας απέναντι σε αυτά, το ύφος του συνταγματικού νομοθέτη είναι αυστηρότερο. Το Σύνταγμα προβλέπει την οικονομική ενίσχυση των κομμάτων, τακτική και έκτακτη, χωρίς να αποκλείει τα κόμματα να ενισχύονται και από ιδιώτες ημεδαπούς ή αλλοδαπούς. Πιο συγκεκριμένα το Σύνταγμα έχει ως έξης: « Τα κόμματα έχουν δικαίωμα στην οικονομική τους ενίσχυση από το Κράτος για τις εκλογικές και λειτουργικές τους δαπάνες όπως ο νόμος ορίζει²³». Με το «όπως ο νόμος ορίζει» αντιλαμβανόμαστε την επιδίωξη του νομοθέτη να μην αφήσει ανοιχτό το ενδεχόμενο μιας διαφορετικής νομοθετικής πρόβλεψης. Αυτό που επιβάλλει το Σύνταγμα και ο σχετικός εκτελεστικός νόμος είναι η ύπαρξη διαφάνειας και δημοσιότητας στα οικονομικά των κομμάτων. Οι χρηματοδοτήσεις των κομμάτων οφείλουν να δημοσιοποιούνται εξ αρχής μόλις πραγματοποιούνται. Ο νομοθέτης δεν συμπεριέλαβε τη φράση «όπως ο νόμος ορίζει» στην πρώτη παράγραφο θέλοντας να εξαφανίσει κάθε πιθανότητα δικαστικής απαγόρευσης ενός κόμματος με ένα νεότερο νομοθέτημα και σε καμία των περιπτώσεων δεν ήθελε να ξυπνήσει τις ταραχώδεις μνήμες της δικαστικής απαγόρευσης του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος με τον διαβόητο α.ν 509/1947 «Περί μέτρων ασφαλείας του κράτους, του πολιτεύματος, του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών»²⁴.

Ο α.ν 509/1947 είχε ως ιδεολογικό υπόβαθρο τον φόβο της εξάπλωσης του κομμουνιστικού καθεστώτος. Μαζί με μια σειρά άλλων νομοθετημάτων

²³ Άρθρο 29 παρ. 2 εδ. 1 Ισχύοντος Συντάγματος.

²⁴ Η ΧΑ είναι εκτός συντάγματος, αλλά όχι εκτός νόμου (29-09-2013) Διαθέσιμο από www.epikairo.gr

δημιούργησαν τότε μια αστυνομική πρακτική ελέγχου του βίου των πολιτών και διαμόρφωσαν μια διαφορετική αντίληψη για τη δημοκρατία, αδιαμφισβήτητα αυταρχική. Όλα αυτά τα συναφή νομοθετήματα χαρακτηρίστηκαν ως «παρασύνταγμα» και εξακολούθησαν να διατηρούν την ισχύ τους και μετά τη θέσπιση του Συντάγματος του 1952. Η ονομασία που τους δόθηκε προήλθε από το γεγονός ότι οι διατάξεις αυτές ισχύουν παράλληλα με το Σύνταγμα και σε πολλές ρυθμίσεις παρατηρούμε ότι το αναιρεί κióλας και υπερισχύουν ως ειδικές διατάξεις του νόμου. Οι διατάξεις αυτές δεν έχουν βέβαια την αυξημένη τυπική ισχύ ως έχουν οι συνταγματικές διατάξεις, ωστόσο έχουν την ισχύ των τυπικών νόμων²⁵.

Οι μόνοι περιορισμοί που τίθενται από τον συνταγματικό νομοθέτη σχετικά με το δικαίωμα ίδρυσης πολιτικού κόμματος και συμμετοχής σε αυτό εντοπίζονται στην τρίτη και τελευταία παράγραφο του άρθρου 29 παρ. 3 Σ, σχετικά με ορισμένες κατηγορίες προσώπων. Το εδάφιο αυτό εισάγει περιορισμούς στην ελευθερία έκφρασης ορισμένων προσώπων και είναι μια ειδική εκδήλωση της αρχής της ουδετερότητας που οφείλει να χαρακτηρίζει τα πρόσωπα που αναφέρονται σε αυτό δεδομένης της κοινωνικής και επαγγελματικής τους θέσης.

Το νόημα της ισότητας των πολιτικών κομμάτων υφίσταται υπό την προϋπόθεση ότι εφαρμόζουν δημοκρατικές πρακτικές και δεν καταπολεμούν το πολίτευμα. Η δημοκρατική οργάνωση των κομμάτων, με άλλα λόγια ο σεβασμός στο δημοκρατικό πολίτευμα και η σωστή τήρηση των διαδικασιών είναι συνταγματική υποχρέωση τους που πηγάζει άμεσα από το άρθρο 29. Η περίπτωση απαγορεύσεως ενός κόμματος που η δράση του έχει σκοπό την κατάλυση και καταστρατήγηση της δημοκρατίας μπορεί ακόμα και να είναι πολιτικά δόκιμη επιλογή και δεν αντιφάσκει προς την δημοκρατία²⁶. Παρόλα αυτά εφόσον δεν προβλέπεται στο Σύνταγμα δεν είναι εύλογο να γίνεται καμία τέτοια προσπάθεια. Το ισχύον Σύνταγμα απεναντίας, το οποίο έχει συνταχθεί την επαύριον της μεταπολίτευσης, δηλαδή με νωπές ακόμα τις τραυματικές εμπειρίες της χούντας των συνταγματαρχών έχει εξυψώσει τον ρόλο των κομμάτων. Υπό το βάρος της μετεμφυλιακής εμπειρίας και της πολύχρονης απαγόρευσης και διάλυσης του ΚΚΕ, το ισχύον σύνταγμα κινείται στην κατεύθυνση της αυτορρύθμισης των κομμάτων και της αποφυγής κάθε κρατικής επεμβατικής

²⁵ Παντελής Α. (2005), *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 269.

²⁶ Δαγτόγλου Π.Δ. (2012), *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

πολιτικής. Ο νομοθέτης θέλει ξεκάθαρα να απέχει από τα προηγούμενα αρνητικά συνταγματικά πρότυπα για αυτό και προβαίνει σε αυτές τις επιλογές. Χωρίς να ρυθμίζει την παραμικρή δυνατότητα δικαστικού ελέγχου των κομματικών δραστηριοτήτων, να προβλέπει κάποιο μηχανισμό ελέγχου, ή να θεμελιώνει κυρώσεις για όποιο κόμμα δεν σέβεται και τηρεί τις επιταγές της δημοκρατίας και η ενδοκομματική του οργάνωση δεν συμφωνεί με τις δημοκρατικές εγγυήσεις, απλά ορίζει τον προγραμματικό σχεδιασμό των κομμάτων κυρίως από ηθικοπολιτική σκοπιά. Η σημασία τους είναι μέγιστη για την πολιτική ζωή του τόπου. Τα πολιτικά κόμματα είναι εκφραστές της πολλαπλότητας ιδεών και συμφερόντων σε πολιτικό να επίπεδο που μπορεί συχνά να βρίσκονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους, οφείλουν όμως να συνυπάρχουν εξυπηρετώντας τη βούληση του λαού²⁷. Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατεθεί η σκέψη ότι η λήψη μέτρων κατά των πολιτικών κομμάτων ισοδυναμεί με εναντίωση σε μια εκφρασμένη γνώμη την οποία επικυρώνει ένα μέρος του Ελληνικού λαού. Αυτή η πράξη δεν συνάδει με την έννοια της δημοκρατίας, όπως την γνωρίζουμε όλοι. Έρχεται η δημοκρατία σε δίλημμα έχοντας να αντιμετωπίσει αφενός μια απειλή και αφετέρου να επιτρέψει τη πολλαπλότητα των ιδεολογιών. Η ουσία εξάλλου της δημοκρατίας έγκειται στη διαφορετικότητα και την ελεύθερη ύπαρξη της. Τα κόμματα είναι θεσμοί και λόγω αυτής της ιδιότητας τους οφείλουν να μένουν αναλλοίωτοι στο χρόνο και να προσδιορίζουν την πολιτική ζωή του τόπου σε αντίθεση με τις ανελεύθερες αντιλήψεις της δικτατορίας. Τα αντιμετωπίζει σαν κινητήριους μοχλούς της διασφάλισης του δημοκρατικού μας πολιτεύματος και τους έχει δώσει την πλέον προνομιακή θέση συγκριτικά με οποιαδήποτε άλλη ένωση προσώπων για αυτό και θεωρεί απαραίτητη την παροχή ίσων ευκαιριών σε αυτά²⁸. Ουσιαστικά ο θεσμός των πολιτικών κομμάτων είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ του κράτος και της κοινωνίας για αυτό και ο ρόλος τους στην πολιτεία είναι καίριος.

Κατανοώντας λοιπόν, την περίοπτη θέση που κατέχουν τα πολιτικά κόμματα σύμφωνα με τον συντακτικό νομοθέτη και την επιθυμία του να μην υπάρξει καμία νομοθετική ρύθμιση σχετικά με τα εσωτερικά ζητήματα των κομμάτων, κάνουμε λόγο για μια αρχή μη επέμβασης του κράτους σε εσωκομματικά θέματα. Καθώς όμως

---

²⁷ Διαμαντόπουλος Θ. (1993), *Το κομματικό φαινόμενο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 59-62.

²⁸ Χωμενίδης Χ. (19.09.2013), «Να τεθούν εκτός νόμου. Αύριο κιάλας», Διαθέσιμο από www.protagon.gr.

τα κόμματα έχουν το προνόμιο της οικονομικής ενίσχυσης από το κράτος σύμφωνα με όσα ορίζει το άρθρο 29 παρ. 2 Σ η μεταξύ τους σχέση δεν μπορεί να είναι ανύπαρκτη. Για τον λόγο αυτό θα ήταν πιο δόκιμο να γίνεται λόγος για μια αρχή ελάχιστης επέμβασης του κράτους στα εσωτερικά των παρατάξεων.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι και η αναλυόμενη με την παρούσα ναζιστική οργάνωση, η Χρυσή Αυγή είναι ένα κόμμα που έχει εισέλθει πανηγυρικά στην Βουλή, έχοντας λάβει τη στήριξη του ελληνικού λαού μέσω της ψήφου του στις βουλευτικές εκλογές του 2012. Πιο συγκεκριμένα, μισό εκατομμύριο Έλληνες, για την ακρίβεια 426.025 συμπολίτες μας εμπιστεύτηκαν με τη ψήφο τους την Χρυσή Αυγή και έστειλαν στη Βουλή 18 βουλευτές, αντιπροσώπους δηλαδή της λαϊκής βούλησης. Ο μόνος δίαυλος για την πραγμάτωση της δημοκρατίας είναι η ψήφος των πολιτών. Αντιλαμβανόμαστε κατά αυτόν τον τρόπο ότι το κόμμα της Χρυσής Αυγής σέβεται την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, θεμέλιο του πολιτεύματος μας (άρθρο 1 παρ. 2) σύμφωνα με την οποία όλες οι εξουσίες προέρχονται από τον λαό (άρθρο 1 παρ. 3 Σ)²⁹. Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, η οποία σε κάθε περίπτωση πρέπει να παραμένει ανόθευτη, αναλύεται σε δύο βασικά συστατικά στοιχεία, την ισότητα και την ελευθερία. Η ισότητα σημαίνει την αναγκαιότητα για ισότιμη συμβολή των πολιτών στις εκλογικές διαδικασίες για την ανάδειξη αντιπροσώπων και κατ' επέκταση στην άσκηση κρατικής εξουσίας³⁰. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι το άρθρο αυτό έχει στενότερη και αμεσότερη σχέση με την αναλυόμενη παράγραφο του άρθρου 29 Σ. Συσχετίζοντας τις δυο αυτές συνταγματικές ρυθμίσεις διαβλέπουμε αμέσως μια ταύτιση ανάμεσα στη θέληση του λαού και αυτή των πολιτικών κομμάτων λόγω του ρόλου τους ως διαμεσολαβητή ανάμεσα στην κοινωνία και το κράτος. Το άρθρο 29 Σ καθιερώνει την αρχή της ταυτότητας της λαϊκής θέλησης με τον λόγο ύπαρξης των πολιτικών κομμάτων δεδομένου ότι ορίζει τη λειτουργία τους με γνώμονα την εξυπηρέτηση της δημοκρατίας και κατ' επέκταση των πολιτών³¹. Η εσωτερική δομή των κομμάτων είναι καθοριστικής σημασίας για την λειτουργία του

²⁹ Ισχύον Σύνταγμα, Άρθρο 1 παρ. 2: Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία παρ. 3 Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.

³⁰ Παπαδημητρίου Γ. (2007), *Συνταγματικές μελέτες Τόμος Ι*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

³¹ Δημητρόπουλος Α. (1977), *Η δομή και η λειτουργία της σύγχρονης δημοκρατίας*, Αθήνα, σελ. 58-59.

πολιτεύματος. Οφείλει όπως ορίζεται στο συνταγματικό πλαίσιο να είναι σύμφωνη με τις επιταγές της δημοκρατίας. Είναι συνταγματική υποχρέωση των κομμάτων να τηρούν τις δημοκρατικές διαδικασίες σε όλες τις εκφάνσεις τους. Συγχρόνως, όπως έχουμε δει και στην πράξη γίνονται αποδεκτές και ορισμένες εξαιρέσεις και εισέρχονται στη Βουλή μετά από εκλογική αναμέτρηση, ανεξαρτητοποιημένες πολιτικές ομάδες, με διαφορετικό ιδεολογικό προσανατολισμό. Το πιο πρόσφατο ιστορικό παράδειγμα είναι το αντικείμενο της παρούσας μελέτης με την περίπτωση της Χρυσής Αυγής. Αυτό το γεγονός είναι απόρροια της αποδοχής της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας καθώς η εκλογή της Χρυσής Αυγής το 2012 αντικατοπτρίζει τη θέληση ενός τμήματος –σημαντικού ή μη- του ελληνικού λαού. Η λαϊκή κυριαρχία είναι η οργανωτική βάση αλλά και ο ακρογωνιαίος λίθος του πολιτεύματος μας, σημαίνοντας τόσο τον σχηματισμό της δομής και λειτουργίας της πολιτείας όσο και τη δημοκρατική νομιμοποίηση κάθε εξουσίας. Το σύνταγμα δηλαδή έχει τον ρόλο της πραγμάτωσης της θέλησης του λαού. Αυτός ο ρόλος του αποτελεί και την ειδοποιό διαφορά ανάμεσα στους συνταγματικούς κανόνες από την υπόλοιπη νομοθεσία. Οι ρυθμίσεις ορίζονται με γνώμονα τη βούληση του κυρίαρχου, δηλαδή του λαού. Η επισήμανση αυτή λειτουργεί ενισχυτικά στην κατανόηση της μη δυνατότητας απαγόρευσης κανενός πολιτικού κόμματος.

Επιπρόσθετα, το επιχείρημα υπέρ της δικαστικής απαγόρευσης ενός κόμματος στηριζόμενο στην διάταξη του άρθρου 25 παρ. 3 θα ήταν άτοπο. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό «Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται». Η εν λόγω απαγόρευση αφορά στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνει το άρθρο 25 προωθώντας την αρχή του κοινωνικού κράτους. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι νοείται το πολιτικό δικαίωμα οργάνωσης σε κόμματα όπως αυτό θεσπίζεται στο άρθρο 29 παρ. 1 Σ.

Το ζήτημα που δημιουργείται από ένα κόμμα-εγκληματική οργάνωση και η μη δυνατότητα εύρεσης λύσης στο κείμενο του Συντάγματος αποτελεί ένα από τα πολλά προβλήματα της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Η ίδια η δημοκρατία, είναι εξαιρετικά ευπαθής δεδομένου ότι έχοντας ως μέλημα την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, πολλές φορές χρησιμοποιείται για σκοπούς αντίθετους από τις αρχές

που αυτή πρεσβεύει³². Συγχρόνως, στην ίδια δικαιολογητική βάση της ευπάθειας της δημοκρατίας, πρέπει να αναλογιστούμε μήπως η υιοθέτηση συνταγματικής πρόβλεψης περί απαγόρευσης κόμματος δεν θωρακίσει το πολίτευμα μας αλλά αντίθετα δημιουργήσει την εντύπωση ότι η δημοκρατία φοβάται καθετί αντίθετο και κατά συνέπεια επιβαρυνθεί η ήδη εύθραυστη φύση της³³. Είναι εύλογο να θεωρηθεί ότι η απουσία συνταγματικής ρύθμισης δεν είναι απαραίτητα καταστροφική και σε καμία περίπτωση δεν δημιουργεί αδιέξοδο για την αντιμετώπιση του «καρκινώματος» της Χρυσής Αυγής.

Παράλληλα, ούτε μια έμμεση διάλυση κόμματος δεν είναι δυνατή από τον Άρειο Πάγο σύμφωνα με τα όσα ορίζονται στον Ν. 3023/2002. Ο νόμος αυτός που ρυθμίζει την οικονομική ενίσχυση των πολιτικών κομμάτων από το κράτος είναι πλήρως εναρμονισμένος με το κείμενο του Συντάγματος. Τα κόμματα μπορούν να συνιστώνται με μια απλούστατη διαδικασία. Προϋπόθεση για την ίδρυση ενός πολιτικού κόμματος και την ανάληψη πολιτικής δραστηριότητας, είναι η κατάθεση μιας ιδρυτικής δήλωσης στο Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου ο οποίος ελέγχοντας τους συνδυασμούς και το περιεχόμενο των καταστατικών τους προεκλογικά διενεργεί έναν τυπικό έλεγχο και όχι έλεγχο με ουσιαστικό δικαιοδοτικό χαρακτήρα³⁴. Ο Άρειος Πάγος δεν εξετάζει την ορθότητα του περιεχομένου της εκάστοτε δήλωσης. Ο έλεγχος έγκειται στην εξακρίβωση ποιοτικών στοιχείων του κόμματος, δηλαδή της εσωτερικής οργάνωσης και της εξωτερικής δράσης, λέξεις-κλειδιά του άρθρου 29 Σ. Στόχος του ανωτέρω περιγραφόμενου ελέγχου είναι η απόκτηση της βεβαιότητας ότι οι οργανωτικές δομές του κόμματος συνάδουν με τους σκοπούς του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η τυπικότητα του ελέγχου έγκειται στο ότι αρκεί στην ιδρυτική δήλωση του κόμματος να εμπεριέχεται η σχετική φρασεολογία του συνταγματικού κειμένου. Ουσιαστικά, το περιεχόμενο της δήλωσης είναι μια απλή επανάληψη της φράσεως του συντάγματος. Τη δήλωση αυτή την έχουν πραγματοποιήσει όλα τα κόμματα-μέλη του ελληνικού κοινοβουλίου συμπεριλαμβανομένης της Χρυσής

³² Παντελής Α. (2005), *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 80.

³³ Τάκης Α. *Καμία Ελευθερία για τους εχθρούς της δημοκρατίας*, Διαθέσιμο στη δ/ση www.chronosmag.eu/index.php/s-lth-g-th-lth.html.

³⁴ Ανθόπουλος Χ. *Χρυσή Αυγή και Διάδοχα Κόμματα* Διαθέσιμο στη δ/ση www.constitutionalism.gr.

Αυγής. Εκτός από την κατάθεση της δήλωσης, περαιτέρω τυπικές προϋποθέσεις είναι η γνωστοποίηση του εμβλήματος και της έδρας του κόμματος και η υποβολή του καταστατικού υπογεγραμμένου από διακόσιους τουλάχιστον πολίτες με δικαίωμα ψήφου. Η απλότητα της περιγραφείσας αυτής διαδικασίας είναι ένα ανοιχτό ζήτημα το οποίο δίνει αφορμή για πολλές σκέψεις και διεργασίες. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι με αυτόν τον σύντομο και τυπικό τρόπο, με μια ιδρυτική δήλωση η οποία τεκμαίρεται ως αληθής διασφαλίζεται και θωρακίζεται η δημοκρατία μας. Είναι δεδομένο ότι ο ρόλος του Άρειου Πάγου, ως το ανώτατο δικαιοδοτικό όργανο της χώρας μας έπρεπε να ήταν πιο ενισχυμένος.

Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται η προβληματική στις εργασίες του Αρείου Πάγου δεδομένου ότι ακόμα και η διάλυση ενός κόμματος δεν εμποδίζει την ίδρυση ενός νέου με την ίδια ιδεολογία. Όπως συνέβη στην πράξη, ήδη η Χρυσή Αυγή ανακοίνωσε το εναλλακτικό της σχέδιο, δηλαδή την ίδρυση του «διάδοχου» κόμματος της, την Εθνική Αυγή σε περίπτωση απαγόρευσης της ³⁵. Καμία απαγόρευση δεν μπορεί να εμποδίσει την ενίσχυση της Χρυσής Αυγής και κάθε παρακρατικής οργάνωσης. Επομένως, δεν μπορούμε μέσω της απαγόρευσης να αντιμετωπίσουμε το συγκεκριμένο κόμμα διότι ακόμα και σε περίπτωση συνταγματικής ρύθμισης περί απαγόρευσης του, θα εμφανιστεί ένα δεύτερο νεοναζιστικό κόμμα με διαφορετική ονομασία αλλά ίδιους στόχους και ιδεολογικό προσανατολισμό.

Στη θεωρία, αυτή η προβληματική είναι ήδη γνωστή ως ένα ζήτημα ρύθμισης του αιτήματος της ενδοκομματικής λειτουργίας για να αποφεύγονται από τα πιο απλά φαινόμενα όπως ο «αρχηγισμός» ιδίως στις ηγεσίες των μεγάλων κομμάτων, μέχρι τα πιο ακραία όπως είναι οι ριζοσπαστικές δράσεις των μελών της Χρυσής αυγής³⁶. Ήδη κατά τη διάρκεια των εργασιών για τη συνταγματική αναθεώρηση το 1974-1975 έγινε πρόταση περί εισαγωγής διάταξης η οποία να προβλέπει την απαγόρευση κόμματος, η οποία όμως απερρίφθη και η Νέα Δημοκρατία την απέσυρε. Στις μέρες μας, μετά τα θλιβερά γεγονότα για τα οποία είναι υπεύθυνο το εν λόγω κόμμα, φερόμενο και ως εγκληματική οργάνωση, το ζήτημα της εσωτερικής οργάνωσης της κομμάτων

³⁵ *Εκλογική ρεζέρβα η εθνική αυγή* (3-02-2014), Διαθέσιμο στη δ/ση www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63957722.

³⁶ Φουντεδάκη Π. (1987), *Ενδοκομματική Δημοκρατία και σύνταγμα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 44-45.

επανήλθε στη λίστα των προς αναθεώρηση διατάξεων. Με αφορμή τα δυσάρεστα επεισόδια που έλαβαν χώρα βρίσκεται σε εξέλιξη μια διαδικασία επανερμηνείας της συνταγματικής ρυθμίσεως για τα πολιτικά κόμματα. Ακόμα και σήμερα παρατηρούμε ότι οι αρχηγικές συμπεριφορές δεν εκλείπουν στα μεγάλα κόμματα ενώ η Χρυσή Αυγή δημιουργεί όλο και περισσότερα προβλήματα. Η εσωτερική της λειτουργία είναι ξεκάθαρα αντιδημοκρατική και στα μεγαλύτερα σε δύναμη κόμματα είναι μάλλον ολιγαρχική κάνοντας πιο εμφανές από ποτέ το έλλειμμα εσωκομματικής δημοκρατίας αλλά και αυτό της ιδεολογίας κατά κύριο λόγο στα μεγάλα κόμματα ³⁷. Οστόσο από το πνεύμα του Συντάγματος γίνεται σαφές ότι στο άρθρο 29 η οργάνωση και η δράση των κομμάτων έγκειται στην υποχρέωση των μελών τους να εξυπηρετούν τους σκοπούς του πολιτεύματος μας και να εφαρμόζουν τους συνταγματικούς κανόνες ακόμα και αν η ιδεολογία τους είναι διαφορετική ή αντίθετη από την δημοκρατική αρχή³⁸. Δεν υφίσταται κάποιος άλλος τρόπος συνταγματικής κατοχύρωσης της εσωκομματικής δημοκρατίας. Η πιθανή χρήση άλλων ελάσσοнос βαρύτητας μέτρων όπως η στέρησης δυνατότητας κρατικών χορηγήσεων θα ήταν ατελέσφορη και θα δημιουργούσε ζήτημα σχετικά με την παροχή ίσων ευκαιριών. Επομένως, οδηγούμαστε από την συνταγματική σκοπιά σε ένα αδιέξοδο και σε μια κρίση του κομματικού φαινομένου.

Όσον αφορά στο μέλλον της βουλευτικής ιδιότητας των συλληφθέντων βουλευτών, τυπικά δεν χάνεται διότι δεν υπάρχει αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση του Άρειου Πάγου η οποία να επισύρει ως παρεπόμενη ποινή την αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Όπως ορίζει το άρθρο 4 του ΚτΒ «Οι Βουλευτές κατά των οποίων εκκρεμούν ενστάσεις για την εγκυρότητα της εκλογής τους, κατά το άρθρο 58 του Συντάγματος και τον εκάστοτε ισχύοντα εκλογικό νόμο, ή αιτήσεις έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα, κατά τα άρθρα 55 παρ. 2 και 57 του Συντάγματος ή εκθέσεις του κατά το άρθρο 29 παρ. 2 του Συντάγματος ειδικού οργάνου που διαπιστώνει παράβαση των διατάξεων, οι οποίες συνιστούν λόγο έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα κατά το άρθρο αυτό, συμμετέχουν νόμιμα στις εργασίες της Βουλής έως τη δημοσίευση της οριστικής απόφασης του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 100 του Συντάγματος με την οποία ακυρώνεται η εκλογή ή διαπιστώνεται η έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα». Συνεχίζουν λοιπόν οι Βουλευτές της Χρυσής Αυγής να

³⁷ Χρυσόγονος Κ. (2003), *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 286.

³⁸ Μαυριάς Κ. (2005), *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 452.

διατηρούν την ιδιότητα τους και να απολαμβάνουν τα βουλευτικά προνόμια όπως αναγνωρίζονται από το Σύνταγμα, τον Κανονισμό της Βουλής και τους ειδικούς νόμους πάντα υπό τον όρο της άρσης της βουλευτικής ασυλίας. Η Βουλή των Ελλήνων πρέπει να συνεχίσει με αυτή την κατάσταση τη διενέργεια των εργασιών της, με «λειψό» κοινοβούλιο αποτελούμενο σήμερα όχι από 300 βουλευτές αλλά από 294 λόγω των συλληφθέντων βουλευτών-μελών της Χρυσής Αυγής την ώρα που καλείται να λάβει αποφάσεις για μείζονος σημασίας θέματα του ελληνικού πολιτικού και κοινωνικού γίγνεσθαι. Η αλλοιωμένη σύνθεση της Βουλής γεννά περαιτέρω σκέψεις για τροποποίηση του κανονισμού της ώστε να μην παρεμποδίζεται το έργο της. Παρατηρούμε ότι ο συντακτικός νομοθέτης έχει θεσπίσει μερικές άτυχες διατάξεις θέλοντας να προστατεύσει τους βουλευτές και τα μέλη του Υπουργικού συμβουλίου και να εξυψώσει το λειτούργημα τους, εξυψώνοντας το με θεσμό. Οδηγούμαστε συνεπώς για άλλη μια φορά στο συμπέρασμα ότι η απαγόρευση της Χρυσής Αυγής με νόμο θα ήταν αλυσιτελής.

2.4 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ

Η έρευνα του θέματος της συνταγματικής αντιμετώπισης ενός κράτους με παρακρατική δράση αποκτά μεγάλο ενδιαφέρον μέσα από τη συγκριτική μελέτη με τις συνταγματικές ρυθμίσεις άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Ηπείρου. Σε αντίθεση με τη χώρα μας, σε άλλες έννομες τάξεις προβλέπεται συνταγματικά η διάλυση ανατρεπτικού κόμματος με δικαστική απόφαση. Χρήσιμη είναι η αναφορά στα συνταγματικά πλαίσια άλλων δημοκρατιών στον Ευρωπαϊκό χώρο όπου οι αποτρόπιες πράξεις του ναζισμού και του φασισμού είναι ιστορικά πρόσφατες. Ενδεικτικές και πλέον γνωστές είναι οι περιπτώσεις της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της γειτονικής Τουρκίας. Τα συγκριτικά δεδομένα που αποκτούμε είναι σε βάρος του αναχρονιστικού ελληνικού συνταγματικού πλαισίου. Καταλήγοντας, η αναποτελεσματικότητα του θεσμού της απαγόρευσης θα γίνει πάλι αισθητή.

2.4.1 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Στην υπόθεση εργασίας που εξετάζουμε το γερμανικό πρότυπο είναι το αυστηρότερο. Πιο συγκεκριμένα, η αυστηρότερη νομική ρύθμιση για το ζήτημα της ενδοκομματικής αυτονομίας σε ολόκληρη την Ευρώπη, εντοπίζεται στη Γερμανία. Στην Γερμανία, σε αντίθεση με τη χώρα μας προβλέπεται η δυνατότητα δικαστικής διάλυσης κόμματος με φασιστικό ή ρατσιστικό χαρακτήρα. Η αναγκαιότητα μιας ρύθμισης για ανατροπή πολιτικού κόμματος είναι εμφανέστατη για τη Γερμανία δεδομένου του παρελθόντος με τη ναζιστική κατοχή του Χίτλερ στη Βόρεια Ευρώπη. Μετά την κατάρρευση του χιτλερικού καθεστώτος, μέλημα των Γερμανών είναι να αποτραπεί η εμφάνιση κάθε ολοκληρωτικού φαινομένου δια παντός. Το πρότυπο της Γερμανίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 παρ. 2 του γερμανικού Θεμελιώδη Νόμου της Βόννης του 1949 και στον ισχύοντα νόμο για τα πολιτικά κόμματα. Το άρθρο 21 παρ. 2 του Γερμανικού Συντάγματος έχει ως εξής: «Κόμματα που λόγω των σκοπών τους ή της συμπεριφοράς των οπαδών τους τείνουν να βλάψουν ή να ανατρέψουν την φιλελεύθερη δημοκρατική θεμελιώδη τάξη ή να εκθέσουν σε κίνδυνο την υπόσταση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας είναι αντισυνταγματικά». Η διάλυση του κόμματος επέρχεται με απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο κρίνει όσες περιπτώσεις υπάγονται σε αυτό σύμφωνα με τον Γερμανικό Θεμελιώδη νόμο και το ομοσπονδιακό δίκαιο. Το Σύνταγμα χαρακτηρίζεται από δημοκρατικό και αντιολοκληρωτικό πνεύμα. Οι αρχές του γερμανικού συντάγματος προτάσσουν το σεβασμό στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία τους, την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και την ελευθερία που πρέπει να διακατέχει τις εκλογικές διαδικασίες. Οι ρυθμίσεις του είναι εξαιρετικά λεπτομερειακές. Κρατικά και διαιτητικά όργανα τίθενται στην υπηρεσία ελέγχου της τήρησης των επιταγών της ενδοκομματικής δημοκρατίας. Ο έλεγχος των υποψηφίων είναι εξαντλητικά προβλεπόμενος και αναλυτικός. Οι θεσμοθετημένες διαδικασίες σχετικά με την προετοιμασία της εκλογικής διαδικασίας δεν αφήνουν κανένα περιθώριο αμφιβολίας και ερμηνείας.

Μεταπολεμικά, τον Οκτώβριο του 1952 τέθηκε στη Γερμανία εκτός νόμου το ναζιστικό κόμμα SRP (Sozialistische Reichspartei) Αυτοκρατορικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, το οποίο αποτελούσε διάδοχο του κόμματος του Χίτλερ. Τρία χρόνια

αργότερα τέθηκε εκτός νόμου το κομμουνιστικό κόμμα της Γερμανίας³⁹. Μέχρι το 1961 κανένα κόμμα της ακροδεξιάς δεν είχε λάβει έδρα στο Bundestag. Με την δικαστική απαγόρευση το γερμανικό πολιτικό σύστημα απέτρεπε τους ψηφοφόρους να στραφούν σε κόμματα παρόμοιου χαρακτήρα και εν μέρει παρατηρούμε ότι το κατάφερε. Για την επόμενη δεκαετία το κομματικό σύστημα στη Γερμανία είχε εξελιχθεί από ένα μωσαϊκό κομμάτων δεδομένου ότι περισσότερο από δέκα κόμματα είχαν εισαχθεί στο Bundestag, σε ένα σταθερό τρικομματικό σύστημα. Κυρίαρχα κόμματα ήταν η Χριστιανοδημοκρατική Ένωση (CDU), το φιλελεύθερο κόμμα Freie Demokratische Partei (FDP) και το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα (SPD)⁴⁰.

Ο εκλογικός νόμος της Γερμανίας εισήγαγε την ρήτρα του 5 % ως απαραίτητου ποσοστού για την εκλογή στο γερμανικό Bundestag. Η ρύθμιση αυτή αποτελεί μια δικλείδα ασφαλείας για τη θωράκιση της δημοκρατίας στη Γερμανία καθώς απομακρύνει όλα τα μικρά κόμματα.

Ακροδεξιές τάσεις συνεχίζουν να κάνουν την εμφάνιση τους όλα αυτά τα χρόνια στη Γερμανία και οι λόγοι έξαρσης της είναι παρόμοιοι με αυτούς που εκθέσαμε στο πρώτο κεφάλαιο. Στόχος των ακροδεξιών κινήσεων είναι η προσέλκυση απογοητευμένων ψηφοφόρων και η μύηση τους στις πρακτικές της εξτρεμιστικής υποκοουλτούρας.

---

³⁹ Αναστασάκης Α. (16.10.2012), *Γιατί η απαγόρευση της Χρυσής Αυγής είναι κακή ιδέα*, Διαθέσιμο στη δ/ση ysterografa.gr.

⁴⁰ Hainsworth P. (2004), *Η Ακροδεξιά Ιδεολογία- Πολιτική – Κόμματα*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 196-197.

2.4.2 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Στην Τουρκία, επίσης επιτρέπεται η δικαστική απαγόρευση ανατρεπτικού πολιτικού κόμματος με απόφαση του οικείου Συνταγματικού Δικαστηρίου. Λόγοι θέσεως ενός κόμματος εκτός νόμου είναι οι εξής: α) παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων β) τέλεση ποινικά κολάσιμων πράξεων από μέλη - οπαδούς του κόμματος γ) παραβίαση διατάξεων συντάγματος σχετικά περί λαϊκής κυριαρχίας και διατάραξη εθνικής ακεραιότητας δημιουργώντας μειονότητες, αναπτύσσοντας ή προάγοντας κάθε γλώσσα ή πολιτισμό εκτός από την Τουρκική γλώσσα ή συμμετοχή σε δραστηριότητες για το σκοπό αυτό δ) απόπειρα βίαιης κατάλυσης του πολιτεύματος ε) υποστήριξη ύπαρξης και παρουσίας στο έδαφος της Δημοκρατίας της Τουρκίας άλλων εθνικών μειονοτήτων που διακρίνονται από τις διαφορές των εθνοτικών ή θρησκευτικών πολιτισμών ή αιρέσεων ή γλώσσας⁴¹.

Το 1998, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Τουρκίας έθεσε εκτός νόμου το Κόμμα Ευημερίας. Τα στελέχη του εντάχθηκαν στο κόμμα Αρετής και με το νέο κόμμα ο Γκιούλ επανεξελέγη βουλευτής την επόμενη χρονιά. Το 2001 απαγορεύτηκε η λειτουργία του κόμματος Αρετής και ο Γκιούλ συνεργάστηκε με τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν προκειμένου να ιδρυθεί νέο κόμμα. Με την ίδρυση λοιπόν του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης τον Αύγουστο του 2001 ο Γκιούλ βρέθηκε και πάλι στη θέση του Αντιπροέδρου.

---

⁴¹ Αικούτ Καδής , (15.10.2013), *Δικαστική Απαγόρευση πολιτικών κομμάτων στην Ελληνική και σε ξένες έννομες τάξεις και το οπλοστάσιο της δημοκρατίας απέναντι σε παράνομα κόμματα*, Διαθέσιμο στη δ/νση www.academia.edu .

2.4.3 Η ΠΤΥΧΗ ΤΗΣ ΕΣΔΑ

Στο πλαίσιο της συνταγματικής ανάλυσης χρήσιμο είναι να γίνει μια σύντομη αναφορά στην πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου έχει κρίνει με πολυάριθμη νομολογία του ότι είναι δυνατή η δικαστική απαγόρευση ενός πολιτικού κόμματος, όταν η απαγόρευση αυτή βρίσκει έρεισμα σε πράξεις και επίσημες διακηρύξεις κατά της δημοκρατίας. Δεν δέχεται ωστόσο την πράξη μεμονωμένων αντιδημοκρατικών περιστατικών⁴². Για παράδειγμα στην υπόθεση Yazar, Karatas, Aksoy και Le parti du Travail du Peuple (HEP) κατά Τουρκίας (Αποφ. 9.4.2002 ΕΕΕυΔ 2004,199) το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δεν δέχθηκε τη διάλυση του Εργατικού Λαϊκού Κόμματος της Τουρκίας καθώς έκρινε ότι παραβιάζεται το άρθρο 11 ΕΣΔΑ (ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι), δεδομένου ότι η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Τουρκίας στηρίχθηκε σε ένα μεμονωμένο περιστατικό όπως οι δηλώσεις του αρχηγού του κόμματος, ενώ δεν εξέτασε τον καταστατικό χάρτη του προσφεύγοντος κόμματος⁴³.

---

⁴² Αλιβιζάτος Ν. (23.09.2012), *Επιτρέπεται η απαγόρευση πολιτικού κόμματος;* Διαθέσιμο στη δ/νση www.kathimerini.gr.

⁴³ Καράκωστας Β. (2006), *Το Σύνταγμα Ερμηνευτικά Σχόλια-Νομολογία*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 659.

2.5 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Συνοψίζοντας, η εγχώρια ακροδεξιά παράταξη είναι αναντίρρητα εκτός των αρχών του Συντάγματος. Παρόλα αυτά ο νόμος δεν προβλέπει την απαγόρευσή της. Η αρνητική θέση των νομικών απέναντι στην σκέψη απαγόρευσης του νεόκοπου κοινοβουλευτικά κόμματος της Χρυσής Αυγής είναι σήμερα πάγια. Το Σύνταγμα της Ελλάδας δεν επιτρέπει την απαγόρευση λειτουργίας κόμματος ή καθόδου του στις εκλογές ακόμη και με ειδικό νόμο εφόσον κάτι τέτοιο δεν ορίζεται ρητά στο κείμενο του Συντάγματος⁴⁴. Το εν λόγω ζήτημα είναι μέρος της ατζέντας της επόμενης συνταγματικής αναθεώρησης. Οι ρυθμίσεις του Συντάγματος σε δημοκρατικά πολιτεύματα όπως το δικό μας, σκοπό έχουν την μορφοποίηση της κρατικής εξουσίας σεβόμενη την θέληση του λαού. Τα πολιτικά κόμματα ουσιαστικά συνιστούν διαμεσολαβητές των πολιτών και κατά αυτόν τον τρόπο παράγοντες πραγμάτωσης του δημοκρατικού πολιτεύματος⁴⁵. Με τις παρούσες συνθήκες όμως αδυνατούν να ανταποκριθούν στο διαμεσολαβητικό αυτό ρόλο τους και να επιτελέσουν το έργο τους. Είναι δεδομένο το γεγονός ότι το σύγχρονο ελληνικό κομματικό σύστημα βρίσκεται σε κρίση, συνδεδεμένη με τη γενικότερη συστημική κρίση. Ως κόμμα η Χρυσή Αυγή δεν μπορεί να τεθεί εκτός νόμου, επιλογή η οποία είναι πολιτικά σωστή. Η ιστορία εξάλλου εγχώρια και μη, έδειξε ότι η μέθοδος αυτή είναι πολιτικά επικίνδυνη και αδιέξοδη. Η απαγόρευση της Χρυσής Αυγής σε περίπτωση που επέλθει θα επιφέρει οργή και πιθανότατα θα γιγαντώσει τη δυναμική της για αυτόν τον λόγο και θεωρείται από τον πολιτικό κόσμο μια άκρως επικίνδυνη επιλογή. Τελικά ευκαίριο πιθανόν να είναι η Χρυσή Αυγή να τεθεί ενώπιον του νόμου και όχι εκτός των αρχών του Συντάγματος δεδομένης της απουσίας σχετικής συνταγματικής πρόβλεψης⁴⁶. Η απουσία ενός Συνταγματικού Δικαστηρίου στη χώρας μας -ζήτημα που έχει απασχολήσει μεγάλη μερίδα του νομικού κόσμου- μας εξαλείφει κάθε ελπίδα πιθανής δικαστικής επίλυσης του θέματος. Μέσα από την μελέτη του αντίστοιχου ζητήματος στην Γερμανία και την Τουρκία, προβληματιζόμαστε ακόμη περισσότερο για τον τρόπο επίλυσης των συνταγματικών διαφορών στην Ελλάδα. Η αναγκαιότητα ίδρυσης ενός συνταγματικού δικαστηρίου είναι κατά γενική ομολογία

⁴⁴ Διαθέσιμο στη δ/νση eglimatikotita.gr.

⁴⁵ *Ιριγένεια Καμτσίδου: Η διάλυση της Χρυσής Αυγής δεν θα αποτρέψει την ίδρυση νέου κόμματος*, (8.04.2014) Διαθέσιμο στη δ/νση www.avgi.gr.

⁴⁶ *Σύγκρουση στη Βουλή για τη Χρυσή Αυγή*, (28.02.2014), Διαθέσιμο στη δ/νση www.kathimerini.gr

επιτακτική. Η ανεπάρκεια των επιταγών του Συντάγματος συμβάλλει αρνητικά στη ήδη βεβαρυμμένη διεθνή εικόνα της χώρας μας. Το ισχύον Σύνταγμα *απαρτίζεται* από άνισα στοιχεία τα οποία μειώνουν το αίσθημα της ασφάλειας του δικαίου και δεν είναι σε θέση να εκτονώσουν κοινωνικές εντάσεις όπως αυτή που εκδηλώθηκε με τις προκλητικές πρακτικές των μελών της Χρυσής Αυγής⁴⁷. Η απουσία συνταγματικής ρύθμισης δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν έχουμε άλλα μέσα για να αντιμετωπίσουμε την Χρυσή Αυγή και να διαφυλάξουμε τη δημοκρατία μας. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι μέλημα μας δεν χρειάζεται να είναι η δικαστική απαγόρευση της Χρυσής Αυγής αλλά η αντιμετώπιση της μέσα από τον πυρήνα της κοινωνίας μας. Λαμβάνοντας υπόψη τους λόγους ενίσχυσης της και προσφυγής των εκλογέων σε αυτή, οφείλουμε να βρούμε τρόπους να τους άρουμε οριστικά το φαινόμενο Χρυσή Αυγή. Η αναφορά και στις άλλες δυο έννομες τάξεις έδειξε την αναποτελεσματικότητα του θεσμού της δικαστικής απαγόρευσης των πολιτικών κομμάτων. Τόσο στην Γερμανία, όσο και στην Τουρκία τα πολιτικά μορφώματα επανεμφανίστηκαν. Στη Γερμανία η άκρα δεξιά είναι οργανωμένη ακόμα και σήμερα ενώ στην Τουρκία τα στελέχη συνεχίζουν να λαμβάνουν αξιώματα μέσα από άλλα κόμματα με διαφορετικό όνομα.

---

⁴⁷ Βενιζέλος Ε. – Χρυσόγονος Κ. (2006), *Το πρόβλημα της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η τέλεση αδικημάτων από τα μέλη της οργάνωσης δίνει το λόγο στην ποινική δικαιοσύνη και τις εισαγγελικές αρχές. Υπάρχουν ενδείξεις ότι όλα ανεξαιρέτως τα μέλη ανήκουν σε μια ομάδα που δεν είναι πολιτική οργάνωση, αλλά υπηρετεί το οργανωμένο έγκλημα. Γεννάται λοιπόν το ερώτημα εάν η Χρυσή Αυγή πληροί της προϋποθέσεις μιας εγκληματικής οργάνωσης όπως αυτή θεσπίζεται στις ποινικές διατάξεις. Σε σχέση με τα αποτρόπαια μεμονωμένα περιστατικά που έχουν συμβεί, με αποκορύφωμα τη δολοφονία του αντιρατσιστή Παύλου Φύσσα στο Κερατσίνι, ζήτημα δημιουργείται με τον τρόπο ποινικής δίωξης των ιθυνόντων βουλευτών.

3.2 Είναι η Χρυσή Αυγή εγκληματική οργάνωση;

Ο διττός χαρακτήρας της Χρυσής Αυγής ως πολιτικό κόμμα και εγκληματική-παρακρατική οργάνωση μας ωθεί στην αναζήτηση της ποινικής θεώρησής της. Ο προβληματισμός εξάλλου, για τη θέση εκτός νόμου του κόμματος έγκειται στην φερόμενη εγκληματική της δομή. Από την ποινική σκοπιά, γίνεται λόγος για το εάν η αναλυόμενη πολιτική παράταξη αποτελεί εγκληματική οργάνωση με την έννοια του ποινικού κώδικα⁴⁸. Ως ποινικό αδίκημα η εγκληματική οργάνωση εντάχθηκε με τον νόμο 2928/2001 της κυβέρνησης Σημίτη. Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι η δομή της οργάνωσης να εντοπίζεται σε πραγματική βάση και να χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της διάρκειας ως προς την τέλεση των προβλεπόμενων κακουργηματικών πράξεων που απαριθμούνται περιοριστικά στο εδάφιο. Τιμωρείται όποιος συστήνει εγκληματική οργάνωση και όποιος σκοπό έχει την τέλεση της. Αυτό που έχει απαλειφθεί και δεν αναφέρεται στη διάταξη, σε αντίθεση με τα διεθνή πρότυπα είναι ο προσπορισμός οικονομικού οφέλους ως συστατικό στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Η προϋπόθεση αυτή υφίσταται στην πρόταση της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για την αναμόρφωση του νέου ποινικού κώδικα και σε περίπτωση που τεθεί σε ισχύ εξαφανίζει το κατηγορητήριο που αντιμετωπίζει σήμερα η ηγεσία της Χρυσής Αυγής. Με άλλα λόγια, για να στοιχειοθετείται εγκληματική οργάνωση και όχι άλλου είδους σχηματισμός, θα απαιτείται τα μέλη της να έχουν σκοπό την απόκτηση αθέμιτου οικονομικού κέρδους. Στο σημείο αυτό, παρατηρούμε ότι η εν λόγω διάταξη πάσχει αοριστίας. Το πεδίο εφαρμογής της έχει διευρυνθεί επικίνδυνα με τη δυνατότητα να περιλαμβάνει κάθε μορφή οργάνωσης ακόμα και αυτές που έχουν πλημμεληματική φύση. Συνεπώς, δεν μπορούμε με σιγουριά να χαρακτηρίσουμε την Χρυσή Αυγή εγκληματική οργάνωση ακριβώς με την έννοια που ορίζεται στο νόμο. Με βάση την ίδια διάταξη καταδικάστηκαν σε πρώτο και δεύτερο βαθμό τα μέλη της τρομοκρατικής οργάνωσης 17 Νοέμβρη. Τα στελέχη της οργάνωσης ωστόσο έχουν σίγουρα διαπράξει πολλαπλά εγκλήματα και ιδιαίτερα σοβαρά για αυτό και η σύλληψη τους είναι αποτελεσματική, ρίχνοντας φως σε πολλά ερωτήματα σχετικά με την οργανωμένη δράση της πολιτικής παράταξης. Είναι σε όλους γνωστά πολυάριθμα δυσάρεστα γεγονότα ανθρωποκτονιών, σοβαρών σωματικών βλαβών, περιστατικά ληστειών, διατάραξης κοινής ειρήνης, απειλών και

---

⁴⁸ Άρθρο 187 ισχύοντος ποινικού κώδικα.

εξυβρίσεων. Μια ανθρωποκτονία εξάλλου ήταν το κινητήριο έναυσμα των ποινικών διώξεων της ηγεσίας της Χρυσής Αυγής. Η δίωξη τους λοιπόν με βάση άλλες διατάξεις του κοινού δικαίου είναι επίσης δυνατή. Θα μπορούσαν να διωχθούν για τις απρόκλητες σωματικές βλάβες που συστηματικά τελούν κυρίως σε βάρος των μεταναστών (άρθρο 310 Π.Κ) ή και για το αδίκημα της αντιποίησης της αρχής (άρθρο 175 Π.Κ). Ποινικό έρεισμα βρίσκουμε και στις διατάξεις του αντιρατσιστικού νόμου (ν. 927/1979), ο οποίος προβλέπει την αυτεπάγγελτη δίωξη των περιγραφομένων σε αυτόν πράξεων, χωρίς δηλαδή την υποβολή έγκλησης ή μήνυσης.

Για τα υπόλοιπα μέλη της Χρυσής Αυγής για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις εγκληματικής δράσης και όχι τέλεση ενός αυτόφωρου εγκλήματος ο σωστός νομικά δρόμος είναι η άρση της βουλευτικής ασυλίας, όπως έχει ήδη πραγματοποιηθεί για κάποια από τα πιο «υψηλόβαθμα» στελέχη. Στην πράξη, η ασυλία των βουλευτών έχει ελάχιστες φορές αρθεί, παρά τις πολλές περιπτώσεις αιτήσεων άρσεων λόγω δικαστικών διαμαχών των βουλευτών. Στην περίπτωση που εξετάζουμε, πραγματοποιήθηκε μια σημαντική εξαίρεση αφού η απόφαση της άρσης της ασυλίας των «πρωτοκλασάτων» βουλευτών- μελών της Χρυσής Αυγής ελήφθη με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών του κοινοβουλίου⁴⁹. Το ακαταδίωκτο των Βουλευτών, που καλύπτει τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου είναι άλλη μια ατυχής διάταξη του Συντάγματος που δυσχεραίνει το έργο της δικαιοσύνης για τη διελεύκανση των ευθυνών όχι μόνο των μελών της Χρυσής Αυγής αλλά και βουλευτών που εμπλέκονται σε άλλου είδους υποθέσεις. Θεμελιώνεται στο Σύνταγμα με το άρθρο 62 παρ. 1 Σ. «Όσο διαρκεί η βουλευτική περίοδος, ο βουλευτής δεν διώκεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με άλλο τρόπο περιορίζεται χωρίς άδεια του Σώματος. Επίσης δεν διώκεται για πολιτικά εγκλήματα βουλευτής της Βουλής, που διαλύθηκε, από τη διάλυσή της και έως την ανακήρυξη των βουλευτών της νέας Βουλής. Η άδεια θεωρείται ότι δεν δόθηκε, αν η Βουλή δεν αποφανθεί μέσα σε τρεις μήνες από το η αίτηση του εισαγγελέα για δίωξη διαβιβάστηκε στον Πρόεδρο της Βουλής. Η τρίμηνη προθεσμία αναστέλλεται κατά τη διάρκεια των διακοπών της Βουλής. Δεν απαιτείται άδεια για τα αυτόφωρα κακούργηματα.» Είναι ευνόητο ότι η προστασία των Βουλευτών μέσω του θεσμού της ασυλίας συμβάλει στη διασφάλιση της δημοκρατίας διότι δεν είναι δυνατό η

⁴⁹ Άρση βουλευτικής ασυλίας Ηλ. Κασιδιάρη, Π. Ηλιόπουλου και Γ. Γερμενή (23.10.2012) , Διαθέσιμο στη δ/νση www.kathimerini.gr .

σύνθεση της Βουλής να επηρεάζεται συνεχώς από ποινικές διώξεις ήσσονος σημασίας. Ωστόσο, στην εξεταζόμενη περίπτωση, δεν δικαιολογείται καμία παράκαμψη και η άρση της ασυλίας όλων των εμπλεκόμενων στην υπόθεση βουλευτών είναι η ενδεδειγμένη λύση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επιλογή του κεντρικού ερωτήματος για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας δεν είναι τυχαία. Το πολιτικό κόμμα « Λαϊκός Σύνδεσμος Χρυσή Αυγή» δικαιολογημένα έχει χαρακτηριστεί από πολλούς φαινόμενο καθώς πρόκειται για μια οργάνωση με πολλές και σημαντικές διαστάσεις. Η ανάλυση με βάση τα εργαλεία της συνταγματικής επιστήμης είναι η πλέον αρμόζουσα διότι οι κανόνες του Συνταγματικού Δικαίου έχουν ως αντικείμενο τη μελέτη και ερμηνεία όλων αυτών των κανόνων που ρυθμίζουν τη συγκρότηση της κρατικής εξουσίας, την άσκηση της και τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Θέλοντας να σκιαγραφήσουμε τη δράση της Χρυσής Αυγής και να απαντήσουμε στην πιο επίκαιρη πολιτική ερώτηση των ημερών, αν δηλαδή η Χρυσή Αυγή μπορεί να τεθεί εκτός νόμου ανατρέξαμε στο άρθρο 29 του Συντάγματος. Βιβλιογραφία ικανοποιητική σε αριθμό δεν υπάρχει λόγω του πρόσφατου των γεγονότων. Για το λόγο αυτό η εργασία στηρίζεται κυρίως σε πηγές δευτερογενούς περιεχομένου και κατά κύριο λόγο στα νομικά εγχειρίδια συνταγματικού δικαίου. Η εκπόνηση της εργασίας αυτής ήταν μια πρόκληση και αναμένεται να δημιουργήσει ενδιαφέρον στο αναγνωστικό κοινό και να αποτελέσει ένα πρώτο υπόβαθρο σε περαιτέρω εμβάθυνση σε ερευνητές του δικαίου και πολιτικούς αναλυτές με θέμα την υπόθεση του νεοναζιστικού κόμματος στην Ελλάδα. Ως ερμηνευτές του Συντάγματος, πραγματοποιήσαμε μια γραμματική ερμηνεία απομονώνοντας τις πρωτεύουσες λέξεις του άρθρου και αναζητώντας την ουσία του νόμου σε αυτές. Τα ευρήματα της γραμματικής ερμηνείας μας έδωσαν πολλές απαντήσεις και μας έλυσαν απορίες για τη βούληση του συντακτικού νομοθέτη. Η συνταγματική ανάλυση της πρόβλεψης για τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα έδειξε ότι δεν είναι δυνατό να τεθεί οποιοδήποτε κόμμα εκτός νόμου. Το ίδιο ισχύει και για το νεοναζιστικό μόρφωμα, αντικείμενο της υπόθεσης εργασίας μας. Ο ιδεολογικός χαρακτήρας των κομμάτων ακόμα και αν έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το πολίτευμα μας δεν αρκεί για να απαγορευτεί το κόμμα άμεσα ή έμμεσα και να μην μπορεί να συμμετέχει στις εκλογικές διαδικασίες. Εντύπωση προκάλεσε επίσης το γεγονός ότι καμία ποινή δεν συνοδεύει την έξαρση αντιδημοκρατικής οργάνωσης και λειτουργίας των πολιτικών ομάδων που απαρτίζουν το ελληνικό κοινοβούλιο.

Έχοντας προηγουμένως προβεί σε μια σύντομη ιστορική αναδρομή στη νεώτερη ιστορία της χώρας, μπορέσαμε να κατανοήσουμε και να αιτιολογήσουμε τις επιλογές του νομοθέτη στο ισχύον συνταγματικό κείμενο. Στην ελληνική ιστορία καταγράφονται δυο περίπτωση απαγόρευσης πολιτικού κόμματος. Πρώτη εντοπίζουμε την έκδοση του «ιδιώνυμου» νόμου του 1929 επί Ελευθέριου Βενιζέλου με τον οποίο ποινικοποιήθηκε η συμμετοχή σε κομμουνιστικές οργανώσεις. Δεύτερη είναι η περίπτωση θέσης εκτός νόμου του κομμουνιστικού κόμματος Ελλάδος μέσω της έκδοσης αναγκαστικού νόμου στα τέλη του 1947. Με την κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος και την αποκατάσταση της δημοκρατίας, το συνταγματικό πλαίσιο άλλαξε φυσιολογικά και έγινε πιο φιλελεύθερο, προσπαθώντας να ευθυγραμμιστεί με το αντίστοιχο κυρίαρχο πλαίσιο της εποχής στην Ευρώπη. Επιπρόσθετα, μετά την συνταγματική επισκόπηση της Χρυσής Αυγής σχετικά με το εάν μπορεί να απαγορευτεί με νόμο, χρήσιμη φάνηκε η μέθοδος της συγκριτικής προσέγγισης σε σχέση με τα συντάγματα άλλων εννόμων τάξεων. Η βιβλιογραφία έδειξε ότι απαγορεύσεις πολιτικών κομμάτων έχουν πραγματοποιηθεί σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ηπείρου, με πιο γνωστές στο ευρύ κοινό την περίπτωση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Τουρκίας. Η συγκριτική μελέτη μας έδειξε αρχικά ότι το πιο αυστηρό σύστημα εφαρμόζεται στην Γερμανία. Στη συνέχεια η πορεία και στις δύο χώρες απέδειξε ότι η δικαστική απαγόρευση των κομμάτων δεν εμπόδισε την ανάδυση νέων κομμάτων με τον ίδιο ανατρεπτικό χαρακτήρα, ούτε στάθηκε εμπόδιο στην επαγγελματική εξέλιξη των μελών των απαγορευμένων κομμάτων. Ακόμα και σήμερα, μέλη πολιτικών κομμάτων που έχουν παυθεί, αναλαμβάνουν θέσης σε άλλα υφιστάμενα κόμματα των κοινοβουλίων των δυο χωρών. Μας προβλημάτισε επίσης η έλλειψη ενός σημαντικού δικαιοδοτικού οργάνου στη χώρα μας, του Συνταγματικού Δικαστηρίου, τη στιγμή που στις άλλες δύο αναφερθείσες χώρες και στις περισσότερες χώρες ο θεσμός του Συνταγματικού Δικαστηρίου ανθεί και επιλύει ακανθώδη νομικά προβλήματα. Φθάσαμε τέλος στο συμπέρασμα ότι ο θεσμός της δικαστικής διάλυσης των πολιτικών κομμάτων είναι μάλλον επιζήμιος διότι απλά ταλαιπωρεί τη δημοκρατία μας, παρά την ωφελεί. Έπειτα, ο ισχυρισμός ότι η Χρυσή Αυγή έχει μια δεύτερη φύση, που προσομοιάζει σε εγκληματική οργάνωση και επισύρει την εμπλοκή της δικαιοσύνης μας ώθησε στην αναζήτηση της ποινικής διάστασης του κόμματος.

Με μια σύντομη αναφορά στον ποινικό μας κώδικα διαπιστώσαμε ότι η Χρυσή Αυγή δεν εμπίπτει ακριβώς στον ορισμό του ποινικού νόμου. Ωστόσο, οι πράξεις της είναι απόλυτα καταδικαστέες και αποτελούν προϊόντα εγκλήματος για τα οποία οφείλουν να πληρώσουν τα μέλη της. Μόνο μέσα από την καταδίκη των εγκληματιών-μελών θα ικανοποιηθεί το αίσθημα δικαίου και θα αποκατασταθεί η δημοκρατία μας. Στο σημείο αυτό, ανέκυψαν ζητήματα σχετικά με την κίνηση της ποινικής δίωξης των μελών και αναζητώντας τρόπους αντιμετώπισης από τη «νομική εργαλειοθήκη» ταχθήκαμε υπέρ της άρσης του θεσμού της βουλευτικής ασυλίας για όσους βουλευτές εμπλέκονται σε οποιοδήποτε μορφής έγκλημα, με οποιαδήποτε μορφής δόλου. Έγινε αντιληπτό ότι ούτε ο εισαγγελέας, ως φορέας εκκίνησης της ποινικής δίωξης μπορεί να επιλύσει το πρόβλημα της Χρυσής Αυγής δια παντός.

Μέσα από το πρίσμα όλων αυτών των οπτικών βλέπουμε ότι η λύση στο πρόβλημα είναι η χάραξη μιας σύνθετης πολιτικής. Η πολυπλοκότητα του φαινομένου μας ωθεί στην αναζήτηση δραστικών μέσων για την αφύπνιση της κοινωνίας και την αναχαίτιση κάθε νεοναζιστικού και ακροδεξιού σχηματισμού στην Ελλάδα. Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της Χρυσής Αυγής επιβάλλεται η εγρήγορση του συνόλου της πολιτείας. Η Χρυσή Αυγή αποτελεί σήμερα ένα πρωτεύον ζήτημα για τη δημοκρατία. Η κρίση των θεσμών, η απουσία συνταγματικών εγγυήσεων για την προστασία του κόσμου έχουν κλονίσει την αξιοπιστία των θεσμών της δημοκρατίας, οι οποίοι πλέον μοιάζουν με παραπέτασμα που συγκαλύπτει μια άλλου είδους διακυβέρνηση. Μια διακυβέρνηση συμφερόντων που δεν ενδιαφέρεται για τα δικαιώματα μιας μεγάλης πλειοψηφίας του ελληνικού πληθυσμού⁵⁰. Η ιστορία στον Ελλαδικό αλλά και στον ευρωπαϊκό χώρο απέδειξε ότι τόσο μια συνταγματική πρόβλεψη για απαγόρευση του νεοναζιστικού κόμματος όσο και η ποινική του αντιμετώπιση δεν μπορούν να επιλύσουν το πρόβλημα. Δεν είναι καθόλου εύκολο επίσης ούτε από την πολιτική σκοπιά να απαγορευτεί ένα κόμμα της δυναμικής της Χρυσής Αυγής. Το εκλογικό του ποσοστό δεν είναι καθόλου αμελητέο ενώ το ποσοστό που συγκεντρώνει στις δημοσκοπήσεις είναι σημαντικό και μας προβληματίζει κάθε φορά. Είναι απαραίτητη η στράτευση μιας ευρείας δημοκρατικής συμπαράταξης στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης της. Επιβάλλεται η κοινωνική της απομόνωση από τους Έλληνες πολίτες στο απόλυτο επίπεδο, χωρίς να είναι

---

⁵⁰ Καμτσίδου Ι. *Η διάλυση της Χρυσής Αυγής δεν θα αποτρέψει την ίδρυση νέου κόμματος* (08.04.2014) Διαθέσιμο στη δ/ση www.avgi.gr.

δυνατή η επανεμφάνιση παρόμοιων μορφωμάτων. Χρειάζεται για το σκοπό αυτό, να βοηθήσει μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων που να καλύπτει όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων. Στο έργο αυτό, οι αρμόδιες αρχές, αστυνομικές, δικαστικές και η εκτελεστική εξουσία οφείλουν να επιδείξουν σθένος και να ταχθούν στο αγώνα για την εξάλειψη του φαινομένου με αποφασιστικότητα. Η αντίδραση απέναντι στις βίαιες τάσεις και πρακτικές των κομμάτων μπορεί να προέλθει μόνο από το εκλογικό σώμα. Προϋπόθεση της αντίδρασης αυτής είναι η ενεργοποίηση του. Μια εύλογη και εφικτή λύση θα ήταν η κινητοποίηση των πνευματικών ταγών και των ανθρώπων του συντηρητικού κόσμου. Με τις παραινέσεις τους θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ιδεολογική και ηθική απονομιμοποίηση της Χρυσής Αυγής. Το ιδεολογικό και μορφωτικό τους υπόβαθρο είναι αρκετό για να τραβήξει την προσοχή της κοινής γνώμης. Ειδικά δε σε περιόδους κρίσης η αναζήτηση πνευματικής βοήθειας είναι πιο συνηθισμένη. Με κατάλληλο χειρισμό μπορούν να «αδειάσουν» ιδεολογικά τη Χρυσή Αυγή και να απογυμνωθεί ο ναζιστικός της χαρακτήρας. Η αγανάκτηση του κόσμου και η απελπισία από τη συσσώρευση των προβλημάτων πολλές φορές τον κάνει να μην βλέπει τα πασιφανή όπως είναι η νεοναζιστική φύση της Χρυσής Αυγής. Παράλληλα, δράση οφείλει και είναι σε θέση να αναλάβει και η ορθόδοξη εκκλησία μας. Είναι γεγονός ότι η εκκλησία είναι καταφύγιο για σημαντικό κομμάτι του λαού και στους κόλπους της ο κόσμος βρίσκει προστασία και ηρεμία ειδικά όταν αντιμετωπίζει ένα σοβαρό θέμα. Αν η εκκλησία εξέδιδε μια βαρυσήμαντη δήλωση-καταπέλτη ενάντια στη Χρυσή Αυγή και τις πρακτικές βίας που εφαρμόζει και ταυτόχρονα προέτρεπε τον πληθυσμό να απομακρυνθεί δια παντός από αυτή και να υποστηρίξει οποιαδήποτε άλλη δημοκρατική παράταξη της αρεσκείας του, τότε το πρόβλημα θα επιλυόταν σε μεγάλο βαθμό. Κατά καιρούς πολιτική και εκκλησία διαφοροποιούνται σε πολλά ζητήματα. Στις μέρες μας, ο κόσμος δείχνει να έχει πολύ μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην εκκλησία παρά στην πολιτική εξουσία. Η διαφθορά των πολιτικών και η αυξανόμενη αποκάλυψη μεγάλων σκανδάλων έχει οδηγήσει στην υποβάθμιση της κοινωνικής τους θέσης από τον κόσμο και στην έλλειψη εμπιστοσύνης προς αυτούς. Η εκκλησία λοιπόν, ως μέρος του δημοσίου τομέα οφείλει να συμβάλλει στην καταπολέμηση του φαινομένου του ερευνώμενου πολιτικού κόμματος. Από την άλλη πλευρά, υποστήριξη μπορεί να αναζητηθεί στους κόλπους της ακαδημαϊκής κοινότητας. Αν η Ακαδημία Αθηνών προχωρούσε σε μια παρόμοια δήλωση, αυτό θα αποτελούσε σοβαρή απονομιμοποίηση της δράσης του

Λαϊκού Συνδέσμου Χρυσή Αυγή⁵¹. Η εγρήγορση και ανάμιξη της πανεπιστημιακής κοινότητας σε μια τέτοια προσπάθεια θα ήταν ότι καλύτερο για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Άμεσοι αποδεκτές μιας τέτοιας δήλωσης θα ήταν οι φοιτητές της χώρας, που αποτελούν ένα από τα μεγαλύτερα και ηλικιακά πιο ενεργά μέλη της κοινωνίας μας. Η νεολαία σπουδάσασα και μη μπορεί και οφείλει να ενεργοποιηθεί με την προϋπόθεση της σωστής καθοδήγησης. Το πανεπιστήμιο, που αποτελεί διάυλο επιστημονικών γνώσεων και ταυτόχρονο πραγματοποιεί ηθικοπλαστικό έργο είναι κατάλληλο να προσφέρει την απαιτούμενη καθοδήγηση. Μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο κυρίως πολιτικοποιούνται τα νεαρά άτομα, έρχονται σε επαφή με τις υπάρχουσες πολιτικές ιδεολογίες, άλλες τις απορρίπτουν και άλλες τις ενστερνίζονται με πάθος. Η σωστή ενημέρωση και ο πολιτικός προσανατολισμός οφείλει να ενταχθεί στις προτεραιότητες της ακαδημαϊκής κοινότητας.

Συμπερασματικά, η κρίση που δημιούργησε η εμφάνιση της Χρυσής Αυγής κατάφερε να ταράξει την ισορροπία ολόκληρου του εγχώριου συστήματος, να αναδείξει τα προβλήματα του τωρινού συνταγματικού πλαισίου και συνάμα να υπενθυμίσει την κυρίαρχο θέση του στην έννομη τάξη. Το Σύνταγμα οφείλει να παραμένει πάντα ένα «ζωντανό» κείμενο, ανταποκρινόμενο στις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και στα κοινωνικά δεδομένα διότι εξάλλου αυτός είναι και ο ρόλος του: να θωρακίζει το πολίτευμα και να διαφυλάσσει τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αυτονομία. Είναι λοιπόν καθήκον του συνταγματικού νομοθέτη να παραδώσει ένα νέο κείμενο το οποίο να δίνει λύσεις στα ανακύπτοντα πολιτικά ζητήματα και να μην δίνει έδαφος για την ικανοποίηση μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων, όπως έχει συμβεί πολλές φορές μέχρι σήμερα.

---

⁵¹ Ζουμπουλάκης Σ. (2013) *Χρυσή Αυγή και Εκκλησία*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ. 84.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βενιζέλος Ε. – Χρυσόγονος Κ. (2006), *Το πρόβλημα της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή

Βερεμής Θ. – Κολιόπουλος Γ. (2006), *Ελλάς η σύγχρονη συνέχεια από το 1821 μέχρι σήμερα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.

Βερναρδάκης Χ.- Μαυρής Γ. (1991), *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα. Προϋποθέσεις μεταπολίτευσης*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα.

Γεωργιάδης Α. (2005), *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Γκίκας Β. (1994), *Η Συνταγματική αρχή της ισότητας ευκαιριών των πολιτικών κομμάτων στο Γερμανικό και στο Ελληνικό Δίκαιο*, Διαθέσιμο στο περ. Το Σύνταγμα, τ. 20.

Δαγτόγλου Π.Δ. (2012), *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Δημητρόπουλος Α. (1977), *Η δομή και η λειτουργία της σύγχρονης δημοκρατίας*, Αθήνα.

Διαμαντόπουλος Θ. (1993), *Το κομματικό φαινόμενο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Δρόσος Γ. (1982), *Η Νομική Θέση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Ζουμπουλάκης Σ. (2013) *Χρυσή Αυγή και Εκκλησία*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.

Καράκωστας Β. (2006) *Το Σύνταγμα Ερμηνευτικά Σχόλια-Νομολογία*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Κασιμάτης – Μαυριάς. (2003), *Ερμηνεία του Συντάγματος I*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Κοντιάδης Ι. Ξ. (2009), *Ελλειμματική Δημοκρατία Κράτος και Δημοκρατία στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Μαργαρίτης Γ. (2005), *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949 Τόμος I*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα.

Μαυριάς Κ. (2005), *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Παντελής Α. (2005), *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
Παπαδημητρίου Γ. (2007), *Συνταγματικές μελέτες Τόμος Ι*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Παπαχρήστου Ν. (2001), *Τα συνταγματικά εγχειρήματα της δικτατορίας και το συντακτικό έργο της μεταπολίτευσης*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Ποινικός Κώδικας

Σπυρόπουλος Φ. (2006), *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Συλλογικό έργο. (2006), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950 Ένα έθνος σε κρίση*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Σύνταγμα της Ελλάδας

Τσάτσος Δ. (1993), *Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. Β', Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Φουντεδάκη Π. (1987), *Ενδοκομματική Δημοκρατία και σύνταγμα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Φραγκιουδάκη Α. (2013), *Εθνικισμός και η Άνοδος της Ακροδεξιάς*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Χρυσόγονος Κ. (2003), *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Ψαρράς Δ. (2012), *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.

Clogg R. (2003), *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδος 1770-2000*, Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα.

Clogg R. (2012), *Σύντομη Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Hainsworth P. (2004), *Η Ακροδεξιά Ιδεολογία- Πολιτική – Κόμματα*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Διαδικτυακοί τόποι-ιστοσελίδες

Αικούτ Καδής , (15.10.2013), *Δικαστική Απαγόρευση πολιτικών κομμάτων στην Ελληνική και σε ξένες έννομες τάξεις και το σπλοστάσιο της δημοκρατίας απέναντι σε παράνομα κόμματα*, Διαθέσιμο στη δ/ση www.academia.edu

Αλιβιζάτος Ν. (23.09.2012), *Επιτρέπεται η απαγόρευση πολιτικού κόμματος;* Διαθέσιμο στη δ/ση www.kathimerini.gr

Αναστασάκης Α. (16.10.2012), *Γιατί η απαγόρευσης της Χρυσής Αυγής είναι κακή ιδέα*, Διαθέσιμο στη δ/ση ysterografa.gr

Ανθόπουλος Χ. *Χρυσή Αυγή και Διάδοχα Κόμματα* Διαθέσιμο στη δ/ση www.constitutionalism.gr.

Άρση βουλευτικής ασυλίας Ηλ. Κασιδιάρη, Π. Ηλιόπουλου και Γ. Γερμενή (23.10.2012) , Διαθέσιμο στη δ/ση www.kathimerini.gr.

Εκλογική ρεζέρβα η εθνική αυγή (3-02-2014), Διαθέσιμο στη δ/ση www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63957722

Η ΧΑ είναι εκτός συντάγματος , αλλά όχι εκτός νόμου (29-09-2013) Διαθέσιμο από www.epikairo.gr

Ιφιγένεια Καμτσιδου: Η διάλυση της Χρυσής Αυγής δεν θα αποτρέψει την ίδρυση νέου κόμματος, (8.04.2014) Διαθέσιμο στη δ/ση www.avgi.gr.

Μπασκόζος Γιάννης Ν. (2012), *Δεξιοί στα Εθνικά, Αριστεροί στα Κοινωνικά*,

Διαθέσιμο στη δ/ση www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=457167

Σύγκρουση στη Βουλή για τη Χρυσή Αυγή, (28.02.2014), Διαθέσιμο στη δ/ση www.kathimerini.gr

Συνέντευξη με τον καθηγητή Χρυσόγονο, Διαθέσιμο στη δ/ση www.judex.gr

Τάκης Α., *Καμία Ελευθερία για τους εχθρούς της δημοκρατίας*, Διαθέσιμο στη δ/ση www.chronosmag.eu/index.php/s-lth-g-th-lth.html.

Χωμενίδης Χ. (19.09.2013), «Να τεθούν εκτός νόμου. Αύριο κιόλας», Διαθέσιμο από www.protagon.gr .

Duane Swank and Hans-Georg Betz, (2003) *Globalization, the welfare state and right-wing populism in Western Europe Socio-Economic preview*, p 215-245.

Διαθέσιμο:

pratiquesciencesociales.net/exposes/S8.%20Globalization%20Welfare%20state%20and%20right-wing%20populism%20in%20Western%20Europe.pdf

eglimatikotita.gr

James G. March, Johan P. Olsen. (2009), *The logic of appropriateness*, Stanford University Arena- Centre for European Studies, University Of Oslo Διαθέσιμο στη [δ/ση dingo.sbs.arizona.edu/~ggoertz/pol595e/March_Olsen2006.pdf](http://dingo.sbs.arizona.edu/~ggoertz/pol595e/March_Olsen2006.pdf)